

Annihilating Amalek

Introduction

A DISPROPORTIONATE RESPONSE?

Shortly after the Children of Israel begin their trek through the wilderness, Amalek comes to do battle with them. After Yehoshua vanquishes Amalek's army, Shemot 17:14 records Hashem's promise to obliterate any trace of Amalek from the face of the earth:

EN/HE

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה כְּתֹב זֶאת זְכוֹרֹן בְּסֵפֶר וְשִׂים בְּאָזְנִי יְהוֹשֻׁעַ כִּי מָחָה אֶמְחָה אֶת זְכוֹר עַמְלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם.

What about Amalek's actions engendered such a harsh Divine response? Were Amalek's actions so much worse than those of the Egyptians who, despite enslaving the Israelites for centuries^[1] and tossing their infants into the Nile, were nonetheless shielded by the Torah's command "You shall not abhor an Egyptian"?^[2]

SHEMOT VS. DEVARIM

In its recounting of the Amalek story, Devarim 25 provides further details which were absent from the Shemot 17 account:

EN/HE

(יז) זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עַמְלֵק בְּדֶרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם. (יח) אֲשֶׁר קָרָךְ בְּדֶרֶךְ וַיִּזְגַּב בְּךָ כָּל הַנְּחֻשָׁלִים אַחֲרֶיךָ וְאַתָּה עֵינֶיךָ וַיִּגַּע וְלֹא יָרָא אֱלֹהִים. (יט) וְהָיָה בְּהִנִּיחַ ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ מִכָּל אֲיָבִיד מִסָּבִיב בְּאַרְצְךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחָה אֶת זְכוֹר עַמְלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם לֹא תִשְׁכַּח.

While in Shemot, the Torah sufficed with saying merely that Amalek came and attacked, here, in Devarim, the Torah elaborates on how Amalek ambushed the Israelites when they were weakened and weary from their journey. Does this action of Amalek betray a moral failing and thus explain the need to exact retribution from them, or does it simply reflect their use of sound military strategy? This question may depend, in part, on whether the accompanying phrase "וְלֹא יָרָא אֱלֹהִים" describes the character of the Israelites or the Amalekites.

Additionally, while Shemot 17 tells of Hashem's vow that He will be the one to destroy Amalek, in Devarim, it is the Children of Israel who are instructed to do so. What accounts for this discrepancy?^[3]

TIMING OF THE FULFILLMENT

Devarim 25 commands that the eradicating of Amalek should take place only after the Israelites have completed the conquest of all of their other enemies. Shemot 17:16 even hints at an eternal battle with

Amalek ("מְלַחְמָה לֵה' בְּעַמְלִיק מְדִר דֶּר"). But if Amalek's crime was so heinous, why did Hashem postpone their day of reckoning? Could He not have ordered Moshe to wipe them out completely when Amalek first attacked in Shemot 17? Furthermore, why does Hashem tell Moshe already in Shemot 17 (before it is even known that Moshe will not be leading the nation into the Promised Land) to convey Hashem's intentions to Yehoshua? Is it not Shaul in [Shemuel I 15](#), rather than Yehoshua, who is ultimately commanded to execute this command?

[¹] For a more precise discussion, see [Duration of the Egyptian Exile](#).

[²] See Devarim 23:7. This question is aptly formulated by [R. Yosef ibn Kaspi](#).

[³] See [Abarbanel](#) who raises this question.

Annihilating Amalek

Exegetical Approaches

Overview

Most commentators view the command to annihilate Amalek as a singular one which resulted from the gravity of their sin. This approach splits into two, with R"Y Bekhor Shor and many others highlighting the immoral conduct of Amalek (בין אדם לחברו) in preying on the weak and defenseless, while Ibn Ezra and Ramban emphasize Amalek's defiance of Hashem (בין אדם למקום). Abarbanel synthesizes both aspects and suggests that, as a consequence, both Israel and Hashem play a role in eliminating Amalek.

Others, though, understand that neither the Amalekites' actions nor their punishment were so extraordinary or reflect a particularly grievous interpersonal or religious sin. Thus, Ralbag and Cassuto focus instead on the potential danger which Amalek's existence posed to the security and survival of the Children of Israel. Finally, the Mekhilta appears to go a step further in viewing the destruction of Amalek as merely the prototype for the standard fate of all enemies who dare to attack Israel.

Immoral Conduct

Amalek attacked without just cause and in an unscrupulous fashion. They are punished more harshly than other enemies of Israel because of their terrorist mindset and lack of moral norms.

SOURCES: R. Yosef Bekhor Shor, Abarbanel,^[1] Shadal, R. S"R Hirsch, R. D"Z Hoffmann

"וְלֹא יִרָא אֱלֹהִים" – All of these commentators maintain that the phrase describes Amalek rather than the Israelites.^[2] They differ, though, in their understanding of the phrase "וְלֹא יִרָא אֱלֹהִים":

- According to both Abarbanel and R. Hirsch,^[3] the verse is saying that Amalek had no fear of Hashem.^[4]
- Shadal^[5] and R. David Zvi Hoffmann, in contrast, claim that the phrase means that Amalek had no fear of any god.^[6] "יראת א-להים" is not limited to one's belief in Hashem, but instead refers to one's moral and ethical conduct as a whole.^[7]

Why did Amalek attack? – According to these commentators, Amalek had no good reason for attacking, as it was neither a war of defense nor conquest for them, nor was their any provocation on the part of Israel. R. Hirsch adds that Amalek's only motivation was the glory of victory and their scorn of peace-loving nations.

"וַיִּזְנֶב בְּכָל הַנְּחָלֵי שְׁלִימִים" – According to this approach, Amalek's preying on the weak stragglers is what underscored their immorality.^[8]

Context in Devarim – R. Yosef Bekhor Shor and Shadal point out that the context of the command in Devarim is one of dishonest business dealings, supporting the idea that Amalek's crime is also related to his crooked actions and military tactics. R. Hirsch adds that the preceding chapters in Devarim detail the

various commandments which guide Israel to be an ethical nation. The Torah then contrasts the Israelite lifestyle, a paradigm of morality, with that of its antithesis, Amalek.

A continuous pattern – Amalek displays similar behavior, in targeting civilians rather than armed forces, in their plundering of the land in the time of Gidon,^[9] and in their looting of David's camp in Ziklag and making off with the defenseless women and children while David was away in battle.^[10]

Biblical parallels – The language of "מחה" and the concept of wiping out a population for its crimes appears also in the story of the Flood.^[11] Like here, the stated reason is the world's immorality ("מְלֵאָה הָאָרֶץ וְחָמָס").

Relationship to command regarding seven nations – The Children of Israel were similarly commanded to destroy the nations of Canaan because of their immorality.^[12]

Hashem or Israel? – Abarbanel maintains that both play a role in the destruction of Amalek, as the attack was aimed at both Israel and God.^[13]

Yehoshua's future role – Abarbanel and Shadal assert that Hashem's instructions in Shemot 17 did not imply that Yehoshua was to play any special role in the ultimate conquest of Amalek. Rather, since he was the leader in this first battle, he was also given the honor of recording the event and knowing that the job would be completed.^[14]

When to destroy? According to Abarbanel, Hashem commanded the nation to destroy Amalek only after they would be settled in the land of Israel, in order that they not be overwhelmed by simultaneously needing to conquer both the Canaanites and Amalek. R. D"Z Hoffmann, in contrast, asserts that Hashem wanted to clarify that destroying Amalek was not just another war of conquest, but rather a holy war against immorality.^[15]

"מִדֵּר דֵּר" – According to R. Hirsch, the ongoing war is against the legacy of Amalek,^[16] i.e. against glorifying power and the idea that might makes right. Hashem is telling the Children of Israel never to forget that they represent the antithesis of Amalek. The other commentators might suggest that Hashem, knowing that Amalek was not destroyed totally in the time of Shaul, is commanding that we continuously fight throughout the generations, until the mission is achieved.

Disrespect for the Divine

Whereas the miracles of the Exodus generally achieved their goal of having all of the nations recognize Hashem and tremble before Him,^[17] Amalek had no such fear but rather desired to profane Hashem's name. In eliminating the Amalekites, Hashem turned them into an example from which the rest of the world would learn.

SOURCES: [Ibn Ezra](#),^[18] [Ramban](#), [Tur](#), [Abarbanel](#),^[19] [Netziv](#)^[20]

"וְלֹא יֵרָא אֱלֹהִים" – According to Ibn Ezra, Ramban, and Abarbanel, the subject of this phrase is Amalek.^[21]

When Hashem tells the nation to remember what Amalek did to them, He is pointing to the problematic aspect of Amalek's actions, that he had no fear of God.^[22]

Why did Amalek attack? Abarbanel emphasizes that the Amalekites had nothing to gain by attacking,^[23] and fought only to denigrate God's name by showing that they were more powerful than He.^[24]

"וַיִּזְנוּ בְּךָ כָּל הַנְּחָשִׁים" – This approach might view Amalek's attack from the rear as simple military strategy, but no worse.

Biblical parallels – The language of "מחה" and the notion of Hashem liquidating a nation appears also in the story of the Sin of the Golden Calf.^[25] In this instance, as well, Hashem proposes to kill those who did not fear Him and rebelled against Him.

Hashem or Israel? – Abarbanel maintains that both play a role in the destruction of Amalek,^[26] as Amalek targeted both Hashem and the nation. In contrast, the Tur suggests that the Torah is simply saying that if the Children of Israel do their job, Hashem will help as well.^[27]

When to destroy? Ibn Ezra, Ramban, and Abarbanel all assert that Hashem wanted the nation to first wipe out the seven nations, and thus did not instruct them to kill off Amalek until that mission was accomplished. Otherwise the combined task might have been too daunting.

Yehoshua's future role – According to Ibn Ezra, Hashem's instructions to Yehoshua regarding the annihilation of Amalek were first told to him only in the fortieth year.^[28] At this point, it was already known that he was to be the next leader, and as such, he was the appropriate audience.^[29] Ramban adds that had the conquest actually been finished during his era, Yehoshua would have been the one to complete the task. Only because enemies abounded until the monarchic period, was Shaul chosen instead.^[30]

"מִדֶּרֶךְ דֶּר" – Netziv suggests that Hashem's eternal battle is against not just the physical nation of Amalek, but against their belief system which denies the concept of Divine providence. It is this "memory" or legacy, that Hashem promises to obliterate from the world.^[31]

Existential Threat

The Amalekites desired to completely exterminate Israel. Thus, wiping them out was the only way to eliminate their ongoing threat to the Israelites' survival.

SOURCES: [Ralbag](#), [U. Cassuto](#)

Why did Amalek attack?

- Ralbag associates Amalek's attack with the blessing given to his ancestor Esav. Yitzchak had promised that Yaakov would rule over Esav, but that when Yaakov would be weakened, Esav would be able to throw off his yoke. As such, seeing that Israel was untested in war and struggling to adapt to the wilderness conditions, Amalek attempted to take advantage of the opportunity to kill off Yaakov=Israel and be rid of his servitude once and for all.

- Cassuto suggests that this was a preemptive strike. Amalek dwelled in the Negev^{לְנֶגֶב} and realized that the Israelites were soon to invade their territory on their way to the Land of Israel.^[33] They, therefore, decided to go on the offense before they themselves would be attacked.

"וְלֹא יָרָא אֱלֹהִים" – According to Ralbag, the phrase refers to the Israelites,^[34] who, at the time of the initial attack, were not yet infused with a fear of God.^[35] This is one of the reasons Amalek chose to fight when it did, believing that since the Children of Israel were not yet God-fearing, they might not merit God's providence and protection.

"וַיִּזְנֹב בְּךָ כָּל הַנְּחָשִׁים" – For Ralbag, Israel's weakness is one of Amalek's main motivations for attack.^[36] Cassuto, in contrast, sees this as simply an effective battle tactic.^[37]

Hashem's motivations – According to Ralbag, Hashem does not usually interfere in the natural course of the world, and thus He did not prevent Amalek from attacking. Since the nation was not God-fearing at the time, they did not merit any miracles, and found themselves truly in danger. Only Hashem's intervention (despite their being undeserving) in the end saved them.^[38]

Continuous pattern – Ralbag points to Amalek's attacks on Israel in the time of the Shofetim, David, and the Purim story, to prove that throughout history, whenever Amalek thought they were capable, they attempted to destroy Israel.^[39]

Biblical parallels – Ralbag compares Amalek's desire to attack when God's providence was not protecting Israel to the similar desire of Midyan in the fortieth year in the wilderness. There, too, the Divine command is to eliminate the plotting nation.

Relationship to command regarding seven nations – For Cassuto, the command to obliterate Amalek may be similar to the directive regarding the seven nations of Canaan. The geographic location of each makes them a threat to Israel's survival, thus leading to the respective commands to destroy them.

When to destroy? Ralbag asserts that the command needed to be pushed off until a time when the nation was actually capable of completely destroying Amalek.^[40]

"מִדֹּר דֹּר" – This approach would understand that the obligation extends to every generation, so long as the Amalekites are not yet obliterated. Since the Amalekites are not being killed only as a punishment for past actions, but because they themselves pose a continuous threat, there is no issue of children being punished for parents' sins.

"לֹא תִתְעַב אֲדָמִי" – According to Ralbag, one might have thought that all descendants of Esav should be considered a threat and thus there should be a command to wipe all of them out. The explicit command not to despise Edom is thus puzzling. Ralbag might answer that it was only one branch of the family that actually desired to kill off Israel, and therefore only they are targeted by Hashem's command.

No Different than Others

הַשְׂמֵטוֹת שֶׁל אֵלֶּיךָ מִן הַיָּד הַזֹּאת וְעַתָּה יִרְאֶה לְפָנֶיךָ וְעַתָּה יִרְאֶה לְפָנֶיךָ.

This reading is supported by the vocalization of "יִרָא" (with a *kamatz* under the *yud*) as a verb (third person, past tense). [Had it been describing the Israelites, one would have expected to see the adjectival form "יִרְאֵי אֱלֹהִים" (with a *sheva* under the *yud*) in order to match the previous two adjectives of "עַיִף וְיָגַע".] It also conforms to the cantillation marks in the verse, which place an *etnachta* (roughly equivalent to a semicolon) under the word "יָגַע", effectively separating the description of Israel ("וְיָגַע") from the actions ascribed to Amalek ("וְלֹא יִרָא אֱלֹהִים"). See also M. Ahrend, "'תגובה למאמרו של הר"י שביב 'מצוה לעומת מוסר - העקידה'", Megadim 2 (1987): 105. However, see the discussion of the Mekhilta below for the arguments in favor of the possibility that "וְלֹא יִרָא אֱלֹהִים" refers to the Children of Israel.

[3] While Abarbanel learns from this that part of the crime of Amalek was their attack on God (see below), R. Hirsch asserts instead that the Amalekites chose to ignore the fact that Hashem sides with the weak and just rather than with the mighty and militant.

[4] This interpretation would need to read "וְלֹא יִרָא אֱלֹהִים" as if it said "וְלֹא [היה] יִרָא [את] אֱלֹהִים". Since "אֱלֹהִים" is a defined object, a preceding "את" would be expected. See [Who are the Midwives](#) for discussion of other potential cases of a missing "את".

[5] See his comments on Shemot 1:15.

[6] Even within idolatrous nations, there is generally some fear of the divinity which inculcates a certain sense of right and wrong but Amalek was lacking this.

[7] For other places in Tanakh where this connotation might be implied see Bereshit 20:11, Shemot 1:17, Vayikra 19:14,32, 25:17, Iyyov 1:1, and 2:3. See N. Leibowitz, Iyyunim Chadashim BeSefer Shemot (Jerusalem, 1970): 32-33 and N. Sarna, Exploring Exodus (New York, 1986): 25-26, 120-121 who elaborate on this point, and see [יראת א-להים](#).

[8] See [R"M Leibtag](#), who reconstructs a scenario for how this occurred, building on the preceding story in Shemot 17 which describes the nation's thirst for water while in Refidim. Noting that Shemot 17:6 specifies that the rock from which Moshe produced water was located in Chorev rather than in Refidim, he suggests that all of the strong and able-bodied people traveled from the campsite at Refidim to Chorev to bring back water for the weak and exhausted (cf. Chizkuni 17:6 and Ramban 17:5). In the interim, the weakest members of the nation were left unprotected at Refidim, and Amalek was able to seize this opportunity to attack them. Alternatively, it is possible that the two halves of Shemot 17 occurred simultaneously, and Amalek's attack began while the entire nation was still thirsting for water. According to both of these options, "עַיִף" may mean thirsty, as Rashi and Ibn Ezra render it (see also examples such as Shemuel II 17:29, Yirmeyahu 31:25, and see ["עַיִף"](#)). This would also account for the seeming redundancy of "עַיִף וְיָגַע" (otherwise one could explain that the doubling comes to emphasize – cf. Yeshayahu 40:28,31).

[9] See [Shofetim 6:3-4](#).

[10] See [Shemuel I 30:1-2](#).

[11] See [Bereshit 6:5-7](#).

[12] See Vayikra 18:24-30, 20:22-24.

[13] See the note above regarding Abarbanel's synthesis of two approaches.

[14] According to Shadal, it is unlikely, at this early stage, that Hashem was hinting to Moshe that Yehoshua was ultimately to lead the nation into Israel and wage the wars of conquest in place of Moshe. Such a thought would have been very demoralizing to Moshe at the beginning of his tenure as leader.

[15] Both might suggest that the ultimate fight could not happen at the present given the nation's fledgling state and lack of military expertise.

[16] He notes that the verses reads "תִּמְחָה אֶת זִכְרֵ עַמְלֵק", i.e. it is the memory of Amalek, rather than the person of Amalek, that must be continuously obliterated.

[17] See Shemot 15:14-16 and Yehoshua 2:9-11.

[18] The roots of this position are already found in the [Tanchuma](#) and in [Rashi](#) who emphasize how Amalek was the first of the nations to dare attack the Children of Israel. Neither, though, connects this to Amalek's defiance of Hashem or any desire to desecrate His name.

[19] See above that Abarbanel combines this approach with the idea that Amalek's crime was his immoral behavior.

[20] See also [Derekh HaKodesh](#).

[21] See the note above for an extensive discussion of this rendering.

[22] The Netziv, though, disagrees and maintains that "וְלֹא יִרָא אֱלֹהִים" refers to Israel, who were not God fearing at the time. See the Mekhilta below for analysis of this interpretation.

[23] This was neither a war of conquest (as the Children of Israel did not as yet possess any land) nor a war of defense. Moreover, it was not in response to any provocation.

[24] The other commentators are less extreme in their formulation and simply say that the attack on Israel betrayed a lack of fear in Hashem, rather than an active rebellion against God. They are perhaps hesitant to adopt Abarbanel's approach since there is no explicit evidence for it in the text.

[25] See [Devarim 9:14](#).

[26] See the note above regarding Abarbanel's synthesis of two approaches.

[27] Alternatively, he proposes that the nation is obligated to obliterate Amalek for their actions in Refidim, whereas Hashem will punish them for destroying the Beit HaMikdash. [This is based on the assumption that Amalek = Esav = Rome.] See also the Netziv who posits that Hashem was promising to erase the legacy of Amalek, i.e. the belief in nature rather than God's providence, while the Israelites were commanded to destroy the physical kingdom of Amalek.

[28] See also the article of Yachin cited below who develops this approach further. Ibn Ezra is consistent with his general willingness to postulate that events in the Torah are sometimes recorded out of order. See [About](#)

[Ibn Ezra](#).

[29] Even if the directive was not to be fulfilled in Yehoshua's own time, he needed to be informed of the obligations that were to be incumbent on the nation in the future as well.

[30] See also Abarbanel who proposes that Moshe was simply encouraging Yehoshua by telling him that the mission Yehoshua began in Refidim would ultimately be completed by Hashem.

[31] See R. Hirsch above who similarly suggests a somewhat metaphoric read of Hashem's statement.

[32] See [Bemidbar 13:29](#).

[33] Support for this theory comes from the fact that, in the aftermath of the Sin of the Spies, when some of the Israelites (the מעפילים) attempted to enter the land from the south, they were immediately attacked by the native Amalekites (see [Bemidbar 14:45](#)).

[34] See the Mekhilta below for discussion of the merits of this interpretation.

[35] This is evident from the previous story where the nation tests Hashem and complains about lack of water.

[36] It should be noted that this approach stands in contrast to the position of Ibn Ezra and others above which suggests that Israel was feared by all the surrounding nations and viewed as invincible.

[37] Unlike the first approach above, Cassuto does not stress the immorality of the action. Cf. the [Ma'asei Hashem](#) cited below that there was nothing blameworthy about this strategy.

[38] Ralbag emphasizes how Moshe ensured that the nation realized this was a miraculous war by showing them that they were able to prevail only when Moshe raised his hands heavenwards. Moshe's words at the end of the story, "כִּי יָדַעַל כֶּסֶף יְהוָה" reflect the same idea, that Hashem was fighting for Israel (against the natural course that the war should have taken) from His throne on high.

[39] See R. Yachin, "[מלחמה לה' בעמלק מדור דור](#)", Bar-Ilan Weekly Parashah Sheet #931 (2011), following Ibn Ezra above, who suggests that the command to destroy Amalek was first given only in the fortieth year, after Amalek had already attacked Israel for a second time (Bemidbar 14:45), and demonstrated that they would remain a constant threat. Cf. R"Y Meidan, "[עמלק](#)" (2004), who similarly suggests that the command in Devarim relates not to Amalek's actions in Refidim at all, but rather to their later (victorious) attack on the Israelites who attempted to enter the land after the Sin of the Spies and their consistent preying on the weak throughout the forty years in the desert. According to him, the מעפילים, who did not listen to Hashem's admonition not to attempt to enter the land, were the subject of "וְלֹא יִרְאֶה אֱלֹהִים".

[40] For Cassuto's understanding of the command, though, the timing is difficult, as one would have thought that the destruction of Amalek would be most relevant prior to the conquest, not after the nation had already settled the land.

[41] However, see the opposite version in Mekhilta DeRashbi "אחרים אומרים ולא ירא אלהים זה עמלק", and see

Midrash Tannaim Devarim 25:18.

[42] The Mekhilta's position is cited by Chizkuni and adopted by Ralbag and the Netziv (cited above). According to this reading, all three terms, "וְאֵתְּהָ עַיִף וַיִּגַּע וְלֹא יִרְא אֱלֹהִים" refer to Israel and provide the backdrop for why Amalek was attacking specifically now. Thus, Devarim 25:17 ("זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עַמְּלֵק") introduces the two parties who between them split the following verse: Amalek ("אֲשֶׁר קָרָה בְּדֶרֶךְ וַיִּזְנֶב בְּךָ כָּל הַנְּחֻשְׁלִים אַחֲרֶיךָ") and the Israelites ("וְאֵתְּהָ עַיִף וַיִּגַּע וְלֹא יִרְא אֱלֹהִים"). As noted above, though, the cantillations divide the verse differently (after "וַיִּגַּע"), and it is possible that they distinguish between the events and their cause.

As noted above, the more formidable obstacle for this interpretation is the vocalization of "יִרְא" with a *kamatz*. Were it to be describing the Israelites, one would have expected to see the adjectival form "יִרְא אֱלֹהִים" (with a *sheva* under the *yud*, as in Bereshit 22:18 and Iyov 1:8) which would match the previous two adjectives of "עַיִף וַיִּגַּע". Thus, in order to maintain that the referent is the Israelites, one's only option is to claim that, for some unknown reason, the two adjectives are followed by a present tense verb. This option, though, encounters the additional problem that, in Biblical Hebrew, a present tense verb would generally be preceded by a "וְאֵינֶךָ", rather than the "וְלֹא" which appears in our verse. See, however, R"E Samet, "פְּרֻשַׁת עַמְלֵק - מְבִנָּה וּמְשַׁמְעוֹתוֹ", עיונים, בפרשת השבוע סדרה שניה (Jerusalem, 2005): 413-415, who argues in favor of this interpretation and points to some exceptions to the "וְלֹא" rule (e.g. Bemidbar 35:23, Devarim 4:42) which might serve as precedents for this option.

The main motivation for the Mekhilta's reading may be a desire to solve the puzzle of how Amalek was able to penetrate the Divine protection offered by the Pillars of Cloud and Fire and harm some of the Israelites. By explaining that the Children of Israel had been the ones who were "וְלֹא יִרְא אֱלֹהִים", the Mekhilta is able to contend that they had become spiritually unworthy of the special Divine protection, and that this provided the Amalekites with their opportunity to attack (cf. [Sifre](#)).

[43] An additional homily of the "אחרים אומרים" in the Mekhilta suggests that the location of the battle, "רְפִידִים", signifies the "רפיון ידים" (weakness) caused by refraining from Torah. See below that this approach directly links the nation's earlier complaints against Hashem and Amalek's attack.

[44] For the possible approaches as to why Amalek is nonetheless punished, see [Divine Plans and Egyptian Free Choice](#) and [Hardened Hearts](#).

[45] See the [Ma'asei Hashem](#) who notes that all enemies try to attack at a point when their opponent is weak and tired, just as Achitofel advised Avshalom regarding David (Shemuel II 17:2). Cf. the [Sifre](#) which proposes a more metaphoric read of the verse, suggesting that Amalek attacked specifically those who were spiritually weak and mired in sin.

[46] See Moshe's anger in Bemidbar 31:14-18 that the Midianite women were not originally put to death. It is unclear whether Moshe had originally intended that the girls be spared.

[47] Elisha had told Yoash to shoot his arrow, symbolic of the defeat of Aram. When Yoash only shoots three times, the prophet rebukes him that he should have shot five or six times until Aram was totally destroyed.

[48] R. Yehoshua in the Mekhilta states that it was even made explicit with the actual coronation of Yehoshua.

[49] See Shadal above who argues against this position, and compare with Ibn Ezra above.

Sources

Biblical Texts

בראשית ו': ה'-ז'

(ה) וַיֵּרָא ה' כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בְּאָרֶץ וְכָל יֶצֶר מַחְשֵׁבֶת לִבּוֹ רָע כָּל הַיּוֹם. (ו) וַיִּנְחָם ה' כִּי עָשָׂה אֶת הָאָדָם בְּאָרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֵל לִבּוֹ. (ז) וַיֹּאמֶר ה' אֶמְחָה אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר בָּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה עַד רֶמֶשׂ וְעַד עוֹף הַשָּׁמַיִם כִּי נַחַמְתִּי כִּי עָשִׂיתָם.

שמות י"ז: ח'-ט"ז

(ח) וַיָּבֵא עֲמֹלֶק וַיִּלָּחֶם עִם יִשְׂרָאֵל בְּרַפִּידִם. (ט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְהוָה הֲלוֹא אֲנִי וְאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיָצֵא הַלָּחֶם בְּעַמְלֶק מִחֹר אֲנֹכִי נֹצֵב עַל רֹאשׁ הַגְּבֻעָה וּמִטָּה הָאֱלֹהִים בְּיָדִי. (י) וַיַּעַשׂ יְהוָה כְּאֲשֶׁר אָמַר לוֹ מֹשֶׁה לְהַלָּחֶם בְּעַמְלֶק וּמֹשֶׁה אֶהְרֹן וְחֹוּר עָלוּ רֹאשׁ הַגְּבֻעָה. (יא) וְהָיָה כְּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגִבְרַת יִשְׂרָאֵל וְכַאֲשֶׁר יִנִּיחַ יָדוֹ וְגִבְרַת עַמְלֶק. (יב) וַיְדִי מֹשֶׁה כַּבָּדִים וַיִּקְחוּ אָבָן וַיִּשְׂמִימוּ תַחְתֵּימוֹ וַיֵּשֶׁב עָלֶיהָ וְאֶהְרֹן וְחֹוּר תָּמְכוּ בְּיָדָיו מִזָּה אֶחָד וּמִזָּה אֶחָד וַיְהִי יָדָיו אֶמּוֹנָה עַד בֹּא הַשָּׁמֶשׁ. (יג) וַיַּחֲלֵשׁ יְהוָה אֶת עַמְלֶק וְאֶת עֲמוֹ לִפְנֵי חָרֵב. (יד) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה כָּתֹב זֶאת זְכָרוֹן בְּסֵפֶר וְשִׂים בְּאָזְנִי יְהוָה הֲלוֹא אֶמְחָה אֶת זְכָר עַמְלֶק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם. (טו) וַיִּבֶן מֹשֶׁה מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ ה' נָסִי. (טז) וַיֹּאמֶר כִּי יָד עַל כַּס יְהִי מִלְחָמָה לְה' בְּעַמְלֶק מִדֹּר דָּר.

במדבר י"ג: כ"ט

עַמְלֶק יוֹשֵׁב בְּאָרֶץ הַנֶּגֶב וְהַחֲתִי וְהַיְבוּסִי וְהָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב בְּהָר וְהַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב עַל הַיָּם וְעַל יַד הַיַּרְדֵּן.

במדבר י"ד: מ"ה

וַיֵּרֶד הָעַמְלֶקִי וְהַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בְּהָר הַהוּא וַיִּכּוּם וַיִּכְתּוּם עַד הַחֲרָמָה.

דברים ט': י"ד

הָרַף מִמֶּנִּי וְאֲשַׁמִּידֶם וְאֶמְחָה אֶת שְׁמֵם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם וְאֶעֱשֶׂה אוֹתָךְ לְגוֹי עָצוּם וְרַב מִמֶּנּוּ.

דברים כ"ה: י"ז-י"ט

(יז) זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עַמְלֶק בְּדַרְךָ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם. (יח) אֲשֶׁר קָרַף בְּדַרְךָ וַיִּזְנֵב בְּךָ כָּל הַנְּחָשִׁים אֲחֵרֶיךָ וְאֶתְּהָ עֵנִף וַיִּגַע וְלֹא יָרָא אֱלֹהִים. (יט) וְהָיָה בְּהִנִּיחַ ה' אֶלְהֵיךָ לְךָ מִכָּל אֵיבֶיךָ מִסָּבִיב בְּאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחָה אֶת זְכָר עַמְלֶק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם לֹא תִשְׁכַּח.

שופטים פרק ו': ג'-ד'

(ג) והיה אם זרע ישראל ועלה מדן ועמלק ובני קדם ועלו עליו. (ד) ויחנו עליהם וישחיתו את יבול הארץ עד בואך עזה ולא ישאירו מחיה בישראל ושה ושור וחמור.

שמואל א' ט"ו: א'-ג'

(א) ויאמר שמואל אל שאול אתי שלח ה' למשחך למלך על עמו על ישראל ועתה שמע לקול דברי ה'. (ב) כה אמר ה' צבאות פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל אשר שם לו בדרך בעלתו ממצרים. (ג) עתה לך והפיתה את עמלק והחרמתם את כל אשר לו ולא תחמל עליו והמתה מאיש עד אשה מעלל ועד יונק משור ועד שם מנמל ועד חמור.

שמואל א' ל': א'-ב'

(א) והי בבא דוד ואנשיו צקלג ביום השלישי ועמלקי פשוטו אל נגב ואל צקלג ויכו את צקלג וישרפו אתה באש. (ב) וישבו את הנשים אשר בה מקטן ועד גדול לא המיתו איש וינהגו וילכו לדרךם.

Classical Texts

יוספוס פלביוס, קדמוניות היהודים ג' ב': ה'

He also foretold that the Amalekites should utterly be destroyed; and that hereafter none of them should remain, because they fought against the Hebrews, and this when they were in the wilderness, and in their distress also.

מכילתא בשלח עמלק א'

ויבא עמלק, ר' יהושע ור' אלעזר חסמא אומר המקרא הזה רשום כאן ומפורש על ידי איוב שני היגאה גומא בלא ביצה ישגא אחו בלי מים (איוב ח יא) וכי איפשר לגומא זה להתגדל בלא ביצה ובלא מים הישגא אחו בלי מים וכי איפשר לאחו זה לחיות בלי מים כך אי אפשר לישראל בלא תורה ולפי שפירשו מדברי תורה לכך בא עליהם השונא שאין השונא בא אלא על החטא ועל העבירה לכך נאמר ויבא עמלק רבי אלעזר המודעי אומר ויבא עמלק לפי שהיה עמלק נכנס תחת כנפי ענן וגונב נפשות מישראל והורגן שני אשר קרך בדרך וגוי (דברים כה יח). אחרים אומרים ולא ירא אלהים אלו ישראל שלא היו בידם מצות... וילחם עם ישראל ברפידים, א"ר חנינא דבר זה שאלתי את ר' אלעזר במתיבתא רבא רפידים מהו, אמר לי כמשמעו. ועוד אמר רבי חנינא שאלתי את רבי אלעזר מה ראו ישראל לפדות פטרי חמורים ולא פטרי סוסים וגמלים אמר לי גזרת מלך היא שלא היה בידן באותה שעה אלא חמורים בלבד שאין כל אחד ואחד מישראל שלא העלה עמו תשעים חמורים טעונין כסף וזהב ושמלות. אחרים אומרים אין רפידים אלא רפיון ידים לפי שרפו ישראל ידיהם מדברי תורה לכך בא שונא עליהם לפי שאין השונא בא אלא על רפיון ידים מן התורה...

מכילתא בשלח עמלק ב'

ויאמר ה' אל משה כתוב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע, זקנים הראשונים אומרים כך מדה מהלכת על פני כל הדורות שוט שישראל לוקין בו סופו ללקות בו ילמדו כל אדם דרך ארץ מעמלק שבא להזיק את ישראל ואבדו הקדוש ברוך הוא מחיי העולם הזה ומחיי העולם הבא שני כי מחה אמחה וכן פרעה הרשע ששעבד את ישראל טבעו הב"ה בים סוף שנאמר ונער פרעה וחילו בים סוף (תהלים קל"ו: ט"ו) וכן כל אומה ומלכות שבאת להזיק את ישראל בו בדין דן. לעולם אמרו במדה שאדם מודד בה מודדין לו שנא' כי בדבר אשר זדו עליהם. כתוב זאת זכרון בספר וגו': זאת, מה שכתוב בספר זה. זכרון, מה שכתוב בנביאים. בספר, מה שכתוב במגלה. ושים באזני יהושע, מגיד שאותו היום נמשח יהושע דברי ר' יהושע. ר' אלעזר המודעי אומר זה אחד מארבעה צדיקים שנתן להם רמז שנים חשו ושנים לא חשו משה נתן לו רמז ולא חש, יעקב נתן לו רמז ולא חש, דוד ומרדכי נתן להם רמז וחש משה מנין ושים באזני יהושע אמר יהושע מנחיל ישראל את הארץ ובסוף משה עומד ומתחנן שנא' ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר (דברים ג כג).

ספרי בהעלותך פח

אין כל בלתי אל המן עינינו, את סבור מי שאמר זה אמר זה לא מי שאמר זה אמר זה ישראל אומרים בלתי אל המן עינינו והמקום מפיס את כל באי העולם ואומר להם בואו וראו על מה אלו מתרעמים עלי והמן כזרע גד הוא ועינו כעין הבדולח כענין שנאמר וזהב הארץ ההוא טוב שם הבדולח (בראשית ב יב) כיוצא בו אתה אומר ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני (בראשית לח כו) והמקום [הכתוב] על ידו ולא יסף עוד לדעתה (בראשית ל"ח כ"ו) כיון שידע שכלתו היא לא יסף עוד לדעתה כיוצא בו אתה אומר ואתה עיף ויגע (דברים כה יח) על ישראל הוא אומר ואתה עיף ויגע ועל עמלק הוא אומר ולא ירא אלהים (דברים כ"ה י"ח) כיוצא בו מדוע בושש רכבו לבוא (שופטים ה כח) אמרה אמו של סיסרא חכמות שרותיה תענינה אף היא תשיב אמריה לה (שופטים ה' כט) אמרה אשתו הלא ימצאו יחלקו שלל (שופטים ה' ל) נתגלו דברים שאמרה אמו של סיסרא לדבורה ברוח הקודש אמרה לה אל תצפי לבנך סיסרא מעתה כן יאבדו כל אויביך ה' (שופטים ה' לא) כיוצא בו אוי לנו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה (שמואל א' ד ח) עד כאן אמרו צדיקים אבל רשעים אמרו אלה הם האלהים המכים את מצרים בכל מכה במדבר (שמואל א' ד' ח') אמרו עשר מכות היו לו והביאם על המצריים שוב אין לו מכה מעתה אמר להם המקום אתם אומרים שאין לי מכה מעתה מכה אביא עליכם שלא נהייתה מעולם והיה אחד מהם יושב בטחור ועכבר יוצא מן התהום ושומט את בני מעיו וחוזר לתהום וכן הוא אומר ותכבד יד ה' על האשדודים (שמואל א' ה ו) כיוצא בו ויאמרו השרים וכל העם אל הכהנים ואל הנביאים אין לאיש הזה משפט מות כי בשם ה' אלהינו דבר אלינו מהו אומר ויקומו אנשים מזקני הארץ ויאמרו אל כל קהל העם לאמר מיכה המורשתה היה ניבא בימי חזקיה ההמת המיתוהו חזקיה מלך יהודה (ירמיה כו יז יח) עד כאן אמרו צדיקים אבל רשעים מהם אומרים גם איש היה מתנבא בשם ה' אוריהו בן שמעיהו וגו' וישמע המלך יהויקים וכל גבוריו וכל השרים את דבריו ויבקש המלך להרוג וישלח המלך יהויקים אנשים על מצרים ויוציאו את אוריהו ממצרים ויביאוהו אל המלך יהויקים ויכחו אמרו כשם שאוריהו נהרג כך ירמיהו חייב ליהרג אך יד אחיקם בן שפן היתה את ירמיהו לבלתי תת אותו ביד העם להמיתו (ירמיה כ"ו כ - כג) כיוצא בו חי ה' שכבי עד הבוקר (רות ג יג) לפי שהיה יצר הרע יושב ומצערו כל הלילה ואומר לו אתה פנוי ומבקש אשה והיא פנויה ומבקשת איש ואתה למד שהאשה נקנית בבעילה עמוד ובוא אליה ותהי לך לאשה נשבע ליצרו הרע ואמר לו חי ה' אם אגענה ולאשה אמר שכבי עד הבוקר אף כאן אתה אומר אין כל בלתי אל המן עינינו את סבור מי שאמר

זה אמר זה לא מי שאמר זה אמר זה ישראל אומרים בלתי אל המן עינינו והמקום מפייס את כל באי העולם ואומר להם בואו וראו על מה אלו מתרעמים לפני והמן כזרע גד הוא ועינו כעין הבדלח כענין שנאמר וזהב הארץ ההיא טוב שם הבדולח.

ספרי דברים רצ"ו

אשר קרד, אין קרד אלא שנזדמן לך. ויזנב בך כל הנחשלים אחריו, מלמד שלא היה הורג בהם אלא בני אדם שנמשכו מדרכי מקום ונחשלו מתחת כנפי הענן. ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים, במדה שמדדת בה מדדו לך מה אתה עיף ויגע ולא ירא אלהים אף הוא עיף ויגע ולא ירא אלהים.

תנחומא כי תצא ט'

ורבנן אמרי קרד היקרד לפני אחרים, אמר רבי חוניה מלה"ד לאמבטי רותחת שלא היתה בריה יכולה לירד בתוכה בא בן בליעל אחד וקפץ לתוכה אף על פי שנכוה הקירה לפני אחרים, אף כאן כיון שיצאו ישראל ממצרים הקדוש ברוך הוא קרע הים לפנייהם ונשתקעו המצרים לתוכו נפל פחדן על כל האומות שנא' (שמות טו) אז נבהלו אלופי אדום וגו', כיון שבא עמלק ונזדווג להם אף על פי שנטל את שלו מתחת ידן הקירו לפני או"ה.

Medieval Texts

רש"י שמות י"ז: י"ד

כתב זאת זכרון – שבא עמלק להזדווג לישראל קודם לכל האומות. ושים באזני יהושע – המכניס את ישראל לארץ, שיצוה את ישראל לשלם לו את גמולו, כאן נרמז לו למשה שיהושע מכניס את ישראל לארץ. כי מחה אמחה – לכך אני מזהירך כן, כי חפץ אני למחותו.

אבן עזרא הפירוש הארוך שמות י"ז: י"ד

כתב זאת זכרון בספר זו הפרשה בשנת הארבעים נאמרה, והעד: שאמר בספר, בפתחות הבי"ת הנודע והוא ספר התורה, או ספר אחר היה להם ויקרא ספר מלחמות ה', ואיננו אתנו כאשר אין לנו ספר הישר, ומדרש עדו, ודברי הימים למלכי ישראל, וספרי שלמה. וטעם באזני יהושע כי השם ידע כי הוא עתיד להלחם עם מלכי כנען. וטעם כי מחה אמחה - בעבור שהכעיס את השם, כי אלופי אדום נבהלו מפחדו בעבור האותות שעשה במצרים ובים, וככה מואב ופלשת. והנה זה עמלק שמע גבורת השם בעבור עמו ישראל. והנה בא ממקום רחוק להלחם עם ישראל ולא פחד מהשם. וכן כתוב ולא ירא אלהים (דברי' כה, יח). ויש אומרים כי עמלק היה שם המלך, בעבור שאמר הכתוב את עמלק ואת עמו (שמות יז יג), או עם אחר נתחבר עמו.

אבן עזרא דברים כ"ה: י"ח

ולא ירא - שב אל עמלק, והוא פעל עבר, כמו כי כבד ממך (שמות יח, יח), כי זקן יצחק (ברא' כז, א), כאשר אהב (שם שם, ט).

אבן עזרא דברים כ"ה: י"ט

בהניח ה' אלהיך - הטעם - כי זאת המצוה תלויה אחר שירשו את הארץ ושקטה הארץ ממלחמה מכל סביבותיה, כי כל זמן שיתעסקו עם מלחמות הקרובים אליהם אינם חייבים להלחם בעמלק. תמחה את זכר עמלק - זהו: והמתה מאיש ועד אשה, מעולל ועד יונק, משור ועד שה (ש"א טו, ג), שלא יאמר זה השור היה משלל עמלק. ודברי התורה - כלל ודברי שמואל הנביא - פרט. לא תשכח - אחר זכור (יז) - לחזוק, וכן משפט מצות רבות בתורה.

ר' יוסף בכור שור דברים כ"ה: י"ז-י"ח

(יז-יח) וסמוך (ראה רו"ר א, ב): זכור... אשר עשה לך עמלק - את העול שעשה עמלק, שהיה הולך אחריך ומזנב והורג הנחשלים. ותיבה הפוכה היא: כל הנחשלים, שלא היו יכולים להשיג המחנה, היה הורגם; וגם היה ממציא להם סחורות (ראה פס"ר יב), וכשהיו מתאחרים לישא וליתן עמו והיו מתרחקים מן המחנה, והיה עומד עליהם והורגם. זכור - שתכתבו בספר מה שעשה לך, כדכתיב "כתוב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע" (שמות יז, יד), וכתוב התם "כי מחה אמחה"; ולכך אני רוצה שיכתוב סרחונו ויהיה לזכר, שלא יתמהו על מה מחיתו. ואתה עייף - משיעבוד מצרים, ויגע - מטורח הדרך. ולא ירא אלהים - מעשות עול כזה. ואע"פ שהשכינה בקרב מחניך (ע"פ דברים כג, טו), לא היה חרד שמא יקפיד; אלמא, העושה עול אינו ירא אלהים. וכן העושה עול במשקלות אינו ירא אלהים, להכי סמכי זה לזה. והיינו דקאמרי רבותינו: מודאות מודיות; (אולי: יציאת מצרים משקלות במשקלות), בבבא מציעא (סא, ב), דמהכא ילפינן. ובמשלי מרמו נמי להאי סמכי, דכתיב "אבן ואבן איפה ואיפה תועבת ה' גם שניהם" (משלי כ, י), וכתוב בתריה "בא זדון ויבא קלון" (משלי יא, ב) - כנגד ביאת עמלק. ויזנב בך כל הנחשלים - כתיב, 'כל הנחשלים', כמו "שמלה" (ישעיהו ג, ו) - "שלמה" (שמות כב, ח). ונראה לפי העניין כמי שלא היה לו כח להלחם בישראל, אך כלסטים היו תופסים אותם שהיו בזנב המחנה; ואמרו להם ישראל להלחם, ולא יכלו להלחם עם כל העם, אבל אמרו: עם ארבעים אלף או שלשים אלף נלחם; וכן עשו. ולכך כתיב "בחר לנו אנשים וצא הלחם" (שמי' יז, ט) - דאי יכולים להלחם, לא היו מזנבים, אלא באים בהדיא.

(יט) והיה בהניח ה'... לך... תמחה את זכר עמלק - כשתעמיד מלך על כסא ישראל, שהוא כסא ה', כמו דכתיב "כי יד על כס... (שמות יז, טז); "יד" - לשון מלכות וגדולה, כמו "ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם" (ישעיהו נו, ה) - תמחה את זכר עמלק. וכן צוה הקדוש ברוך הוא לשאול לאחר שלכד המלוכה על ישראל ונלחם בגוים אשר סביבותיו; אז אמר לו: "לך והכית (בנוסחנו: והכיתה) את עמלק" (שמואל א' טו, ג), כלומר: כתוב סרחונו ומחה זכרונו; והוא הרע לך כש"אתה עיף ויגע" (לעיל, יח), ואתה תנקם ממנו כשיניח ה' מיגיעה ומעייפות שלך.

רמב"ן שמות פרק י"ז: י"ד

כתוב זאת זכרון בספר - אמר רבי אברהם כי הוא ספר נודע, והוא "ספר מלחמות ה'" (במדבר כא יד), וכתוב בו המלחמות שעשה השם בעבור יראיו, ויתכן שהיה מימות אברהם. ואין בדבריו אלה רק תואנה. והנכון בעיני, כי

"בספר" ירמוז לספר התורה, כענין שכתוב (דברים לא כו) לקוח את ספר התורה הזה, יאמר כתוב זאת בספר תורת שיזכרו בני ישראל מה שעשה עמלק, כי מחה אמחה את זכרו ונתתי נקמתי בו ביד עמי ישראל. וזו היא המצוה שכתוב לנו במשנה תורה (דברים כה יז) זכור את אשר עשה לך עמלק. ואמר ושים באזני יהושע, לצוותו להזכיר לישראל את כל התלאה אשר באה להם על ידו, כי הוא היודע ועד, וירמוז כי אחרי שיירשו הארץ ימחו אותו, כי מצוה עליהם תחלה להכרית שבעת הגוים וינחלו הארץ, זהו שנאמר שם (כה יט) והיה בהניח ה' אלהיך לך וגו', ואם היה בימי יהושע בן נון כן, היה מזהירם למחות אותו, אבל נשאר הארץ לרשתה בימיו הרבה מאד (יהושע יג א), ולא הגיע זמנה עד מלך שאול.

רמב"ן שמות י"ז: ט"ז

וטעם העונש שנענש עמלק יותר מכל העמים, בעבור כי כל העמים שמעו וירגזון (שמות ט"ו: י"ד), ופלשת אדום ומואב ויושבי כנען נמוגו (שם) מפני פחד ה' ומהדר גאונו, ועמלק בא ממרחק כמתגבר על השם, ולכך אמר בו ולא ירא אלהים (דברים כ"ה: י"ח), ועוד כי הוא ניין עשו וקרוב לנו, עובר מתעבר על ריב לא לו.

טור הארוך שמות י"ז: י"ד

כי מחה אמחה – לפי שאלופי אדום נבהלו מפחד שראו נסים שנעשו לישראל במצרים ועל הים, וכן מואב ופלשת, אבל עמלק שמע גבורת השם ובא ממקום רחוק להלחם על ישראל ולא פחד מגבורת השם, ראוי למחות. וכתוב קרא אחרינא תמחה את זכר עמלק (דב' כ"ה: י"ט) יש מפרשים קודם שפשט ידו בבית המקדש תמחה, ואחר שפשט אמחה אני בעצמי (תנחומא כי תצא). ובמדרש (שם) אם אתה תמחה מלמטה אני אמחה מלמעלה.

רלב"ג שמות י"ז

יש לשאול בזאת הפרשה שאלות קשות: האחת: מה ראה עמלק לעורר מלחמה לעם רב כזה, ואיך לא פחד מהנפלאות שעשה השם יתעלה לישראל בים סוף ובמצרים, שהיו מפורסמות לכל האומות, כמו שהתבאר בזאת הפרשה (שמי' ט"ו: י"ד-ט"ו)? והשנית היא: למה היתה זאת המלחמה על יד יהושע ולא על יד משה רבינו? והשלישית: אי זה דבר הכריח שלא ישלם ההתגברות לישראל כי אם בעת שהיה משה מרים ידו, עד שכבר הוצרכו אהרן וחור לתמוך בידיה עד בא השמש, ולא מצאנו שהוצרך משה לכמו זה הפועל בשאר הנפלאות הקודמות; עם שהוא מבואר בנפשו שלא היה רושם בהרמת ידי משה לנצח עמלק, כמו שאמרו רבותינו ז"ל בשני ממגלה (ראה ר"ה כ"ט: א'). והרביעית: מדוע בחר משה להיות במקום גבוה, בהרימו ידיו להתפלל לשם יתעלה בעד ישראל? וזה, כי אין לאומר שיאמר, שיהיה זה בעבור היות המקום ההוא נבחר אל שידבק בו השפע האלהי, כי הוא היה באופן מהדבקות עם השם יתעלה, עד שכבר נאמר לו "מה תצעק אלי" (שמות י"ד: ט"ו); כל שכן שלא יצטרך אל התמדת התפלה ואל שיבחר המקום היותר נבחר להגיע אליו השפע האלהי. וסוף הדברים, כי זה הספור כולו הוא חזק הספקות מאד. ונאמר כי עמלק, מפני היותו מזרע עשו (ראה בראשית ל"ו: י"ב), והיה ידוע להם ענין הברכות שבירך יצחק את יעקב, שהושם בהם זרע עשו עבד לזרע יעקב (ראה בראשית כ"ז: כ"ט, ל"ז); והיה ידוע להם גם כן ענין מה שאמר יצחק לעשו בברכו אותו, שעל חרבו יחיה, והיה

כאשר תהיה לו הממשלה מצד המערכת, יפרק עול זרע יעקב מעל צוארו (ראה שם מ') - הנה התחכם עמלק להלחם עם ישראל בעת שהיה ראוי שינצח את ישראל מצד המערכת; כי זרע עשו היה מצליח בענין החרב והמלחמה, כמו שברכו יצחק, עם שנפש ישראל היתה אז שפלה, ולא היו מלומדי מלחמה, והיו במדבר בזולת לחם ומזון לפי מחשבתו והיו עייפים ויגיעים (ראה דב' כ"ה: י"ח); ולזה מהר לעשות זה, קודם שתגיע הצלחת ישראל באופן שישים זרע עשו לעבד לו. והנה נתחברה לזה גם כן סבה אחרת, ואם לא כיון אליה עמלק, והוא שישראל לא היו יראים מהשם יתעלה באופן שיהיו ראויים שיעשה להם זה הנס, כמו שאמר "ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים" (שם); ויורה על מיעוט יראתם מהשם יתעלה, מה שהריבו ונסו את השם בזה המקום; ולזה היו ישראל מפני זה כולו בתכלית הסכנה. ולהראות לישראל, כי מאת השם יתעלה היה להם עזר להצילם מיד עמלק, וזרועם לא הושיעה למו (ע"פ תהי' מ"ד: ד'), כדי שתהיה להם אמונה שלימה בשם יתעלה ויכנעו לקבל התורה, רצה משה שתעשה המלחמה על יד יהושע, ועמד הוא במקום גבוה, כדי שיראוהו ישראל ונתבאר להם, כי בעת הרים משה ידיו היו מנצחים, ובעת הניחו ידיו היו מנוצחים. והיה זה על צד המופת, להביא ישראל אל שיאמינו, כי העזר היה להם בזאת המלחמה מהשם יתעלה. ולזאת הסבה תמצא, כי מפני שלא היה יכול משה לעמוד, שמו אבן תחתיו, באופן שיהיה במקום גבוה, כדי שיראוהו ויראו ענין הרמת ידיו. והנה באר בסוף הענין, כי הרמת ידי משה היתה להורות, שהיד אשר היא על השמים, והיא יד השם יתעלה, היא היתה הנלחמת בעמלק. וזהו מה שאמרו במכילתא (בשלח עמלק א'): וכי ידיו של משה מגברות ישראל או שוברות עמלק? אלא כל זמן שהיה מגביה ידיו כלפי מעלה, היו ישראל מסתכלין בו ומאמינים במי שפקד משה לעשות כן, והקדוש ברוך הוא עושה להם נסים. ובכאן הותרו אלו הספקות כלם. ולפי שכבר התחכם עמלק להכרית ישראל, רצה השם יתעלה שישולם לו מדה כנגד מדה; עם שבזה ינצלו ישראל מידו, כי הוא היה בהרבה מהעתים מתגבר על ישראל לפי המערכת, ואם לא ישתדלו ישראל למחות זכרו בהיות לאל ידם, יהיו בסכנה עצומה בעת שיהיו בלתי ראויים שתדבק בהם ההשגחה האלהית, ויהיה עמלק מתגבר עליהם מצד המערכת. והנה השם יתעלה, שנתן זאת התורה השלימה לישראל להצילם מכל רע נפשי או גופי, לפי מה שאפשר, צוה לנו לזכור מה שעשה עמלק, למחות זכרו כשנוכל על זה.

רלב"ג דברים כ"ה: י"ז-י"ט

(יז) זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים - צוה לזכור תמיד הרע שדמה לעשות לנו עמלק ברפידים בצאתנו ממצרים (ראה שמ' יז, ח). והנה מן הדומה שהוא עורר אז המלחמה לראותו ישראל בתכלית החולשה, עם שידמה ממה שזכר בזה המקום, שהגידו לו חכמיו שהוא ינצח ישראל אז מצד המערכת, ושאין ישראל ראויין עדיין אל הברכה אשר ברך יצחק את יעקב (בר' כז, כט), אשר היא מפאת ההשגחה הפרטית, ולזה ימצא להם אז לכלות ישראל ותסור מהם הקללה שנתקללו להיות עובדים ליעקב (ראה שם, מ). כי עמלק היה מבני עשו, כמו שזכר בסוף פרשת 'וישלח יעקב' (ראה בר' לו, יב). והנה על עומק מחשבתם זאת לכלות ישראל קודם שיהיה ראויים לזאת ההשגחה, צוה השם לכלותם, כמו שצוה להכות את המדינים של עומק מחשבתם להסיר מישראל ההשגחה האלהית הפרטית כדי לכלותם, כאמרו "כי צוררים הם לכם בנכליהם אשר נכלו לכם על דבר פעור" (במ' כה, יח).

(יח) אשר קרן בדרך - רוצה לומר, שהוא הזמין עצמו להלחם עמך בדרך לחשבו שאתה שם בזולת כלי מלחמה, עם היותך גם כן עיף ויגע ולא היית גם כן אז ירא אלהים, בדרך שתדבק בך ההשגחה הפרטית. והנה לולי תפלת משה כבר היו עמלק מנצחים, כמו שבארנו שם (ראה פירושו בסוף שמ' יז); וזה לאות שלפי המערכת היה שינצח

עמלק. ויזנב בך כל הנחשלים אחרוך - רוצה לומר, שהרג הזנב שבהם, והם כל החלוישים שהיו הולכים בזנב המחנה לחולשתם. ולזה הוא מבואר שעמלק קבץ כאן כל הסבות שישלם בהם כלויו ישראל: האחת - עוררו מלחמה לישראל בדרך שלא נשמרו מזה קודם להחלץ בכלי המלחמה, ובזה האופן הרג כל החלוישים שיהיו בסוף המחנה כי לא נשארו מהם; והשנית - שמצאם יגיעים ויעיפים מטורח הדרך; והשלישית - שעדיין לא דבקה בישראל ההשגחה הפרטית האלהית כי היה אז ישראל בלתי ירא אלהים, כמו שנראה מהריב שהריבו ישראל שם ונסו השם יתעלה, כמו שנזכר שם (ראה שמי יז, א-ז); והרביעית - מצד הדבק ההשגחה הכללית בעמלק לנצח ישראל. ולהתחבר כל אלו הסבות דמה שלא ימלטו מידו שלא יכלם, ויסורו מעליו ומעל שאר בני עשו הקללות שנתקלל עשו בעבור ברכת יעקב.

(יט) ולזה צוה השם יתעלה שאחר שישלימו מלחמות שבעה הגוים, ויניח השם לישראל מכל אויביהם מסביב, ימחו את זכר עמלק, לשערו מה שישתדל זה העם להרע לישראל בכל דור כשיהיה לאל ידם. וכבר תעמוד על זה ממה שתמצא בדברי השופטים, שהרעו עמלק לישראל בימי השופטים (ראה שו' ג, יג; ו-ז), ומה שעשו לצקלג עיר דוד (ראה ש"א ל, א-ב), כי זה יורה היותם פונים תמיד להרע לישראל כשיהיה לאל ידם. ומה שדמה לעשות המן בן המדתא האגגי לישראל בימי מרדכי ואסתר (ראה אס' ג, ח-ט), לולי ה' שהיה להם (ע"פ תה' קכד, א) היה מכלה אותם.

ר' יוסף אבן כספי שמות י"ז: ט"ז

ויש מתאוננים מן השם ברוך הוא, איך לבש קנאות באף ובחימה אין מכבה על עמלק, עד שנשבע למחותו, ועשה מצות עשה מיוחדת לישראל על זה, ואמר לא תשכח (דברים כ"ה: י"ט), ואם הרע ונלחם עמם, האם אין ראוי לשכוח זה, ומן המדות הטובות אשר צונו השם הוא שנשכח הרעות שיעשו לנו יתר האנשים, כי אף צונו על המצרים (דברים כ"ג: ח'), כל שכן שהנקימה והנטירה מדות מגונות בדתנו, ואף בחוקות כל פלוסוף וחכם, התשובה, לכל זמן ועת, ודנה כתיב בתורה ה' נושא עון ופשע, ונחום אמר אל קנוא ונוקם ה' וכי (נחום א': ב'), ובכלל הכל כפי הנושאים או הנשואים, רצוני כפי עושה העון וכפי גודל העון וקטנו, וכן לפי הזמנים, ושלמה אמר עת מלחמה ועת שלום (קהלת ג': ה').

צור המור שמות י"ז: ח'

וסבת שנאת עמלק אמרו במדרש שהיא בסבת צואת תמנע אחות לוטן. שחזרה להדבק בזרעו של אברהם ולא קבלוה. וכשראתה שלא קבלוה היתה פלגש לאליפו בן עשו. כדי להדבק בזרעו של אברהם אבינו. ותלד לו את עמלק וספרה לו את כל המאורע. וצוותה לו צוואה בחרם שיטור איבה זו לישראל לעד לעולם. ולכן ויבא עמלק וילחם עם ישראל. וע"ד הפשט ראה שלא היה זה אלא בסבת יעקב שלקח ברכותיו של עשו זקנו. ולפי שברכת יצחק היתה לרשת את ארץ כנען. וראה שיצאו ממצרים לעבור דרך ארצם. עד שלסבת זה שמעו עמים ירגזון. בעבור זה בא עמלק להפסיק בדרך. כדי שלא ילכו לארץ ישראל ויבנו מקדש. כאומרו תביאמו ותטעמו בהר נחלתך. ולזה תמצא כי בפרשת זכור את אשר עשה לך עמלק. אחר שכתב והיה בהניח ה' אלהיך תמחה את זכר עמלק. כתב מיד והיה כי תבא אל הארץ ולקחת מראשית כל פרי האדמה. אחר שבאת אל הארץ על כרחך של עמלק שנקרא ראשית גוים עמלק. ולקחת מראשית כל פרי האדמה. להודות לה' ותעיד ותאמר הגדתי היום כי

באתי אל הארץ על כרחו של עמלק. ויהיה וענית כמו לא תענה ברעך. וז"ש בכאן ויאמר כי יד על כס יה הזאת המלחמה היא. לפי שאמר וחשב לשים ידו בכסא הש"י שהיא ירושלים שהיא כסא ה'.

אברבנאל שמות י"ז שאלות

ויבא עמלק וגומר עד סוף הסדר. וראיתי לשאול בספור הזה שאלות.

השאלה הא' מה ראה עמלק לבא להלחם עם ישראל בצאתם ממצרים והם לא עברו בארצו גם הוא לא היה מקרובי פרעה לנקום נקמתו ולמה אם כן בא להתעבר על ריב לא לו. ולא פחד מנפלאות השם.

השאלה הב' למה צוה משה ליהושע בחר לנו אנשים וצא הלחם עם עמלק והשם לא צוה לו ככה. ולמה לא יצא ה' להלחם בעדם כמו שעשה על ים סוף שנאמר ה' ילחם לכם. וצוה למשה שיעשה המלחמה ומשה למה לא עשאה בעצמו וצוה ליהושע לעשותה אם מפני זקנתו הלא אחרי כן משה נלחם בסיחון ועוג.

השאלה הג' מה ענין בחר לנו אנשים ואמרו חכמינו זכרונם לברכה כל מקום שנאמר אנשים הם צדיקים. והנה לא צוה כזה במלחמת סיחון ועוג. ולמה אם כן הוצרך אליו עתה במלחמת עמלק.

השאלה הד' למה הוצרך משה לעלות אל ראש הגבעה להתפלל על נצחון ישראל ומטה האלהים בידו וכאשר ירים משה ידו וגבר ישראל עד שהוצרכו אהרן וחור לתמוך בידיו ולא מצאנו שעשה משה כן בשום מלחמה אחרת ולא בעשותו שום נס.

השאלה הה' מדוע בחר משה לעשות תפלתו בראש הגבעה ובפרשו כפיו בתפלה. כי אם עשה זה להיות המקום נבחר לדבקות הלא משה היה דבק תמיד עם אלהיו ועל הים נאמר לו מה תצעק אלי והמשורר אמר (תהלים קל"א) ממעמקים קראתיך ה' ומה לו אם כן על ראש הגבעה.

השאלה הו' בטעם וידי משה כבדים ויקחו אבן וגומר ואם לכבודות ידיו הוצרך לאבן היה ראוי שיאמר ויקחו אבנים ושימו תחת זרועותיו ומה ענין ויהי ידיו אמונה עד בוא השמש.

השאלה הז' מה ענין ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב ולא אמר ויהרוג או ויחרם ומה צורך אמרו לפי חרב כי בידוע כי בחרב ובחנית תהיה המלחמה.

השאלה הח' מה ענין אמרו כתוב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע כי הנה יהושע לא עשה מלחמה אחרת בעמלק ויותר ראוי היה ששימיהו באזני ישראל כמו שאמר זכור את אשר עשה לך עמלק.

השאלה הט' שהנה כאן אמר הכתוב שיחד הקדוש ברוך הוא זאת המלחמה לעצמו כמו שאמר כי מחה אמחה את זכר עמלק כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק אמנם במשנה תורה חובת המלחמה על ישראל כמו שאמר והיה בהניח ה' לך וגומר תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח והעניש את שאול עליה.

השאלה הי' בחלופי שיראה בתורה בספור הזה ממה שנזכר במשנה תורה כי כאן נאמר ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב מורה שהיה עמלק מנוצח וישראל עושה חיל. אבל שם נאמר זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך וגו' אשר קרך בדרך ויזנב בך וגו' וזה מורה שהיו ישראל מנוצחים וגבר עמלק.

אברבנאל שמות י"ז

וספר הכתוב מפחיתות עמלק ורשעתו שלא עשה כדרך המלכים אנשי שם שבבואם להלחם באויביהם ישלחו אליהם ראשונה שלוחיהם לאמר התיצב והכן לך כי הנה אנכי בא אליך להלחם בך. והוא לא עשה כן אבל בא בפתע פתאום למלחמה כגנבים שודדי לילה וע"ז אמר הכתוב כאן ויבוא עמלק וילחם עם ישראל. ואמר במשנה תורה אשר קרך בדרך כי בא כגנב וילחם בם בפגעו אותם. וי"א שעמלק לא יצא מארצו לבוא להלחם בישראל אבל היה הולך אל ארץ אחרת ובמקרה בא ברפידים וראה את ישראל באהליהם רעבים גם צמאים ובמקום שהיה לו לדרוש שלומם וטובתם הוא נלחם בם ולכן לא אמר הכתוב ויבא עמלק להלחם בישראל אלא ויבא וילחם וזה הוא אשר קרך בדרך בהיותך עיף ויגע....

האמנם למה זה העניש הקדוש ברוך הוא בעונש גדול אל עמלק למחות זרעו ולא עשה כן לכל גוי מגויי הארץ וגם לא לאדום שהיה מזרע עמלק אבל בהפך שצוה לא תתעב אדומי כי אחיך הוא וצוה שלא יתגרו בו מלחמה הנה משה אדוננו ביארו במשנה תורה. באמרו (דברים כ"ה י"ט) זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך וגוי' כי הנה ביאר שם שעשה עמלק כנגד ישראל ארבע' דברים מגונים. האחד שהאנשים ילחמו באויביהם אם להציל את ארצם מהם או לכבוש את עריהם אבל עמלק בא להלחם מבלי סבה כי הם לא היו עוברים בארצם לשיירא מהם שיכבשוהו וגם לא היה לישר' ארץ שיחמוד אותה עמלק ויבוא לכובשה אבל היתה מלחמתו לבד ברוע לב להחזירם לעבדות ולחלל כבוד ה' אשר גאלם. ועל זה אמר זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים. הב' שעם היות ממנהג המלכים הבאים להלחם באויביהם שישלחו להודיע להם ביאתם למלחמה לאמר הכינו ונתראה פנים הנה עמלק לא עשה כן אבל בא פתאום להלחם בישראל והיתה זו בגידה רבה וזה הוא שאמר אשר קרך בדרך רוצה לומר פתאום בלי התראה. השלישי שהיה מפחיתות עמלק שלא עצר כח להלחם בישראל פנים בפנים. אבל נלחם עם הנחלשים שבהם הבאים באחרית המחנה ויירא מגשת אל העם מלפניו עם היות ישראל עיף ויגע וז"ש ויזנב בך כל הנחשלים אחרוך ואתה עיף ויגע. הד' שעמלק ירא מישראל ולכן בא להלחם בהם בזנב המחנה והחלושים שבהם עם היות ישראל עיף ויגע ולא ירא עמלק מאלהים ההוא מהקם מלכין ומהעדה מלכין שירא אם כן מהחלוש שהוא ישראל ולא ירא מהגבור שהוא הקדוש ברוך הוא. ומפני ארבעת הסבות האלה היה ראוי להמחות את שמו. אבל אדום לא עשה דבר מזה ולא שאר הגוים ולכן היה ענשו של עמלק קשה מעונשם.

אברבנאל דברים כ"ה

נראה לי בפ"י הפסוקים דרך אחר, והוא שמשם אדוננו חשב אולי ישראל יאמרו שמלחמת עמלק לא היתה מוטלת עליהם אם לפי שכוונתו היתה לבטל היכולת האלהי ואלהים הוא ירב לו כ"ש כי יד על כס ים מלחמה לה' בעמלק ר"ל כיון ששלח ידו בכם לחרף הש"י יהיה לו מלחמה עמו עד דור דור ואם לפי שהשם יתברך בעצמו אמר כתוב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע כי מחה אמחה את זכר עמלק שהוא המורה שיריב עמו לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחו, הנה להסיר מהם המחשבה הזאת אמר כאן זכור את אשר עשה לך עמלק, רוצה לומר אל תאמר בלבבך מלחמה לה' וישראל ישכון לבטח אין לי בזה דבר, כי הנה עמלק לא היתה כונתו כי אם למחוק זרעכם ושמכם מן העולם ועמכם נלחם לא עם האל, ולכן לכם תאות הנקימה ממנו ואין חיוב הזכירה ליהושע כי אם במה שהוא שר צבא העם, וזה שאמר זכור את אשר עשה לך עמלק, וכלל עוד במאמר

הזה כונה שנית והיא שהאדם שקבל חמס ועלבון מן אדם אחר וירצה להנקם ממנו צריך שיזכור תמיד העלבון והחרפה ההיא שקבל ממנו כי הזכירה ההיא תעורר אותו אל הקימה, אמנם כאשר יתן אל לבו שגם כן עשה הוא עמו קלוניות וחרפות יתישב לבו ולא יתעורר להנקם עוד, ולזה אמר אל תזכור דבר ממה שעשית אתה לעמלק ולא ממה שהחלישו יהושע לפי חרב ולא מהחרפה והקלון שקבל במלחמתו, אל תזכור דבר מזה אבל זכור את אשר עשה לך עמלק כי אז בזכרון זה תחפוץ ותשתדל בנקימה, והנה רשם במה שעשה עמלק ארבעה דברים מגונים :

הא' שנלחם עמהם מבלי סבה, כי הנה הלוחמי' מהם שיעשו מלחמותיהם כנגד האויבים הבאים עליהם לקחת את ארצם ולכבשם ילחמו להנצל מהם, ומהם שילכו לכבוש ארצות גוים אשר לא להם ועל זה ילחמו, אבל עמלק לא היה לו סבה מזה במלחמתו, כי הנה ישראל לא היו עוברים בארצו ובאים להלחם בו לשיצא להלחם בס, וגם לא היה להם ארצות שילך עמלק לכבשם ולחמדתו אותם ילחם בס, אבל היתה לבד מלחמתו בדרך בצאתם ממצרים, ר"ל שהוא יצא לשטן להם בדרך, עובר ומתעבר על ריב לא לו.

והב' שעם היות ממנהג המלכים כפי המעלה שקודם בואם להלחם בעם אחד יודיעו לאויביהם ביאתם ויאמרו להם הכינו כלי מלחמתכם כי הנני בא להלחם אתכם וכמו שאמר (ירמיה' מ"ו) בפרעה התיצב והכן לך והיה זה כדי שלא יבאו כגנבים שודדי לילה, הנה עמלק לא עשה כן אבל בא וילחם בפתע פתאום וזהו אשר קרך בדרך ר"ל במקרה פתאום בלתי שיעיר בך דבר.

והג' שהיה מפחיתות עמלק ופחדו שלא יעצור כח להלחם בישראל פנים בפנים, אבל נלחם עם החלשים שהם הבאים באחרית המחנה ויירא מגשת אל העם מלפניו וזה עם היות ישראל עיף ויגע, וזהו ויזנב בך כל הנחשלים אחריו כי נחשלים הוא כמו נחלשים ככשב כבש, וזכר עוד מפחיתותו באמרו ואתה עיף ויגע.

הד' הוא אמרו ולא ירא אלהים, רוצה לומר האיש הבליעל הזה פקד ויירא מאד ויצר לו מן העם בהיותו עיף ויגע, ולא ירא אלהים שהוא גבוה מעל גבוה מהעדא מלכין, ובזה גלה משה רבינו ע"ה שעמלק חטא נגד השם יתברך ונגד ישראל, ושמפני זה היתה הנקמה ממנו מוטלת על השם יתברך כמו שזכר בפרשת בשלח ועל ישראל כמו שצוה כאן, והיה בהניח ה' אלהיך לך מכל אויביך מסביב בארץ אשר ה' אלהיך נותן לך נחלה לרשתה תמחה את זכר עמלק, רוצה לומר אל תאמר בלבבך לא די לנו צער מלחמת ז' עממים שצריכין אנחנו להלחם בס לקחת את ארצם, ואתה בא להוסיף עליהם לצוותנו להלחם בעמלק שלא נירש את ארצו, הנה בעבור זה אמר והיה בהניח ה' אלהיך, אחרי מנוחת מלחמת העממים כלם וירושת הארץ, אז תתחייב למחות את זכר עמלק בהחרימך את כל אשר לו מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק משור עד שה כמו שצוה (שמואל א' ט"ו) שמואל אל שאול, כי בזה ימחה שמו מני ארץ, ואמנם אמרו עוד לא תשכח פירש הרמב"ן מספרי, זכור בפה אל תשכח בלב שנתחייב לספר לבנים ענין עמלק, ואני אחשוב שרמז בזה משה רבינו ע"ה ענין עמלק לזמן הגלות כי הנה בהיותנו בארץ אמר זכור את אשר עשה לך עמלק וגומר, והיה בהניח ה' אלהיך וגו' תמחה את זכר עמלק, אמנם כאשר לא תהיה בארץ כי אם תחת כל השמים כלומר מפוזר ומפורד מקצה השמים עד קצה השמים בגלות הנה אז לא תוכל לזכור ענין עמלק למחות את שמו שהזכרון ההוא הוא בפעל ומעשה. אבל לא תשכח רוצה לומר אף על פי שלא יהיה בך כח לקיים המצוה במעשה לא תשכח מפיד ענינו של עמלק. הנה התבאר שאמרו זכור את אשר עשה לך עמלק שהוא בארץ לענין המלחמה. ואמרו מתחת כל השמים לא תשכח. שהוא בהיותם חוצה לארץ לא ישכח מפיהם.

אברבנאל שמואל א' ט"ו

אבל היתה כוונת עמלק שתי דברים : האחד למעט בכבוד האלוה ית', ולפי ששמעו עמים ירגזון את מעשי ה' כי נורא הוא אשר עשה בארץ מצרים לעיני פרעה ולעיני עבדיו ושכלם כאחד אמרו ה' הוא האלקים, רצה עמלק לצאת להלחם בישראל ולהרוג אותם בהרים ולכלותם מעל פני האדמה בענין שיתפרסם גודל גבורתו ושמבלתי יכולת השם לא עצר בו ובעמו כאשר עצר בפרעה ובכל עבדיו ובכל ארצו. הנה היתה הסבה והתכלית האחד הזה כנגד האל ית' למעט שמו ולהקל בכבודו ולבזות גבורותיו. והיה לו עוד בזה תכלית שני והוא כנגד ישראל, שלהיות עמלק מזרע עשו והיה ידוע אצלו מענין הברכות שבירך יצחק ליעקב שנתן עשו לעבד לו ולזרעו, וידע גם כן שנתברך עשו שעל חרבו יחיה, לכן התחכם לבוא להלחם עם ישראל וחשב שחרבו יושיע לו ושישמידהו מהיות גוי ולא יוכל עוד בשום זמן למשול בזרע עשו, וכבר העיר רלב"ג לתכלית השני הזה בפ"י התורה אשר לו. ובפרשת בשלח אמי האל ית' למשה (שמות י"ז י"ג) כתוב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע כי מחה אמחה את זכר וגו', וענין זה אצלי שיודיע ליהושע שמלחמה לה' בעמלק, כי בזה ישמח ויגיל אחרי אשר האל ית' נלחם מלחמותיו והוא הולך בדרכיו ית', כאלו אמר שים באזני יהושע שאני אשלים מה שהוא התחיל לעשות ושהמלחמה ערוכה בכל ושמורה יש לי עם עמלק אויבו, ובזה מהכבוד אל יהושע המתחיל במצוה, ולזה אמר ג"כ (שם שם ט"ו) כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק וגו', ר"ל אחרי אשר עמלק רצה לשלוח יד בכסא הקב"ה כלומר למעט שמו ולחלל כבודו, שזהו שליחת יד בכסאו מפאת המחשבה הזאת אשר חשב ואשר דמה לעשות, לכן תמיד יהיה לה' מלחמה בעמלק.

ובפרשת כי תצא צוה לישראל שגם המה יעשו המלחמה מהסבה והתכלית השני אשר היה לו נגדם, והוא אמרו (דברים כ"ה י"ז) זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך, ר"ל אני אזכור מה שעשה נגדי ואתה ישראל עבדי זכור את אשר עשה לך עמלק ואשר חשב להשמיד אותך עם היותך בדרך ולא היית בארצו.

Modern Texts

מעשי ה', מעשי תורה ג'

ובענין מלחמת עמלק יש להתעורר לענין ידי משה שנאמר היותם כבדים, וגם על מה שנאמר ויהי ידיו אמונה. גם יפלא ענין ההרעשה המופלגת שעשה משה רבינו עליו השלום. וכתב הרמב"ן ז"ל שהיה כל זה לפי שהיה עמלק גוי איתן וחזק. עוד כתב שפחד משה פן יתגבר בחרבו מפני היותו עם נוחלי חרב. ובאמת זה קשה מן הראשונה הנחשבת, שנאמר שמשה אדון הנביאים המדבר פה אל פה עם השכינה, והקב"ה מוליכם תוך ענני כבודו, שיפחד מעמלק מפני שנתברך בחרב. גם כן מה שכתב רש"י ז"ל באומרו בחר לנו אנשים שיודעים לבטל כשפים, יפלא לומר כי משה אדונו היה ירא מן הכשפים.

אבל נראה להקדים קצת התעוררות אשר מהם ימשך ישוב אל כל ענינו של עמלק. תחילה על מה שפירש רש"י צא והלחם צא מן הענן, יפלא שאפילו שהיו הדברים כן שיצא מן הענן, למה הוצרך לומר הכתוב שאמר לו צא מן הענן, והיה מספיק שיאמר לו לך והלחם בעמלק ולמה אמר צא מן הענן. ספק שני, מה הוצרך לומר משה ליהושע מחר אנכי נצב על ראש הגבעה ומטה האלהים בידי, ולכוונת מה הגיד לו זה.

אבל נראה שמשה רבינו ע"ה כאשר ראה שישראל אמרו היש ה' בקרבנו, ראה שהקב"ה סילק השכינה מלהיות לעזר להם. והעד הנאמן מה שדרשו ז"ל (ילקוט שמעוני שמות רס"א) משל לתינוק שהיה מורכב על כתיפו של

אביו וכו' שאביו השליכו לארץ שזה ודאי משל אל סילוק השכינה מהם, ולפי זה פחד משה ונתיירא מאד, שראה שזו המלחמה צריכה להיות מלחמה טבעית לא אלהית, כדי שיכירו ישראל בחסרונם כשאין שכינה עמהם, ועל כן אמר ליהושע צא מן הענן, ר"ל אין זו מלחמה אלהית עד שבהיותך בענן ה' נלחם, אבל צריך לצאת מן הענן. ועוד אמר לו לבחור אנשים שידעו לבטל כישוף, כי היה ירא מן הכישוף אחר היותה מלחמה טבעית, וכדי לחזק לבו של יהושע קצת אמר לו שגם הוא ניצב במטה האלהים. ובהיות המלחמה בין ישראל ועמלק, ומשה היה מרים ידו כדי לחזק לבו של יהושע, והעם אשר עמו הנה ראו שהיה גובר ישראל וכאשר לא היה מרים אבל היה מניח היה גובר עמלק, הבינו שהיה זה מאתו יתברך, והיה כן להראות לישראל שכל זמן שאין להם עזר אלהי מלמעלה, לעולם דרך טבע מערכת משפטי המזלות האומות גוברות עליהם, וזהו שנאמר והיה כאשר יניח ידו, רצה לומר שאם לא היה מרים ידו להוריד עזר וסיוע אלהי תיכף יגבר עמלק, וכאשר ראו שהרמת יד משה תמשיך תגבורת לישראל, הנה אהרן וחור תמכו בידיו להתמיד התגבורת.

וכבר יפלא מה היה ענין השמת האבן תחתיו, ולמה לא תמכו בידיו והוא עומד, והיות ידיו כבדים אין זה טעם לשיושבו את משה. אבל לדעתי היה הענין שכבר משה היה יושב ואהרן וחור עומדים, שאסור לתלמיד לשבת לפני רבו, ובהיותו יושב לא היה אפשר לתמוך בידיו אלא אם כן ישבו גם הם, שיתמכו ידיו על שכמם, וזה לא היה אפשר להיותם רבם, לכן הושיבוהו על האבן גבוה כדי שיוכלו לתמוך בידיו, והם עומדים על רגליהם והוא יושב. והעד הנאמן שכבר משה היה יושב, מה שנאמר ויקחו אבן וישימו תחתיו, שכנראה ודאי היותו יושב והקימוהו, ושמו אבן תחתיו, דאלי"כ היה לו לומר ויקחו אבן וישב עליה. והנה כאשר ראו ישראל שבהניח משה ידו וגבר עמלק, האמינו אמונה שלימה היותם אבודים וכבושים תחת כל האומות אם לא על ידי עזר אלהי, באופן שישראל קודם לא היו שלימים באמונה ההיא, כמו שאמר היש ה' בקרבנו, ובזה הגיעו אל האמונה ע"י ראותם ענין הרמת ידי משה והנחתו.

ובהיות המלחמה הזו טבעית נאמר ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב, רצה לומר בחרב כשאר מלחמות טבעיות, ולזה נאמר ג"כ ויחלוש, כי אילו היתה מלחמה אלהית כבר היה מכלה אותם כשאר מלכיות אשר לא נשאר בהם שריד, וזהו גם כן שאמר הקב"ה למשה מלחמה לה' בעמלק, ברצותו לומר זאת המלחמה היתה מלחמה טבעית לא לה', אבל עתידה להיות מלחמה לה' בעמלק שלא יחליש אבל ימחה זכרו. והעד המפורסם על אמיתות דברינו שלא היתה מלחמה זו אלהית מה שנאמר (דברים כה, יח) ואתה עייף ויגע ולא ירא אלהים, כי אומרו ולא ירא אלהים שב אל ישראל, עם מאמרם ז"ל שאמרו משל למה הדבר דומה למי שהיה בנו מורכב על כתיפו. ואין לומר שעמלק לא היה ירא אלהים, כמו שפירשו קצת, כי מלבד זה ידוע שלא היה ירא אלהים, וגם אין לומר שעמלק לא היה ירא אלהים בעבור שבא להילחם בהיותם עייפים ויגעים, שבדתות הנמוסיות אין זה גנאי כי כל הנלחם באויבו יבקש עת היותו עייף ויגע, כמו שאמר אחיתופל (שמואל ב יז, ב) והוא יגע ורפה ידיים, לכן נראה נכון שאומרו ולא ירא אלהים שב אל ישראל, וכן דרשו ז"ל (סנהדרין ק"ו). ברפידים שרפו ידיהם מן התורה ומן המצוות, ובהיות שראה משה שבהרימו ידו במטה היה גובר ישראל, ידע שאף על פי שהשם יתברך סילק שכינתו מהם במלחמה ההיא כמו שאמרנו, כבר היה מגביר את ישראל בהרמת המטה כדי להדריכם אל האמונה, ולכך בנה מזבח וקראו ה' נסי, לומר הרמת המטה היא המביא הצלחה, והוא אומרו ה' נסי, כלומר לא היה נלחם להם לישראל רק בעבור שיעשה הרמת המטה ושהיה סיבה לנצחון, שבזה היו מתגברים ישראל, כי בזה ידעו האמת במה שהיו מנסים לומר היש ה' בקרבנו, וידעו שאינו בקרבם במלחמה ההיא.

ביאור שמות י"ז: י"ד

כי מחה אמחה: לכך אני מזהירך כן, כי חפץ אני למחותו, בעבור שהכעיס את השם, כי אלופי אדום נבהלו מפחדו בעבור האותות שעשה במצרים רבים וככה מואב ופלשת, וזה עמלק שמע גבורותיו ונפלאותיו בעבור ישראל ובא ממקום רחוק להלחם עמהם ולא מפחד מהשם, וכן כתוב ולא ירא אלהים (דברים כ"ה: י"ח).

שד"ל שמות א': ט"ו

למילדת העבריות – דעת רז"ל (שמות רבא א': י"ז) ואנקלוס ורשב"ם ורמבמ"ן וראז' שהיו המילדות האלה מזרע ישראל, ודעת המתרגם האלכסנדר והיירונימוס ויוסף פלאויוס ודון יצחק שהיו מצריות מילדות העבריות, וכן נראה, כי איך ייתכן שיצוה לבנות ישראל להכרית את כל בני עמם ויאמין שלא תגלינה הדבר? וקלעריקוס טוען, שאם לא היו עבריות היל"ל לעבריות, וראזנמילר הגיה ואמר שהיל"ל את העבריות; ואין זו טענה, כי אמת שיכול היה לומר למילדות את העבריות, אך אפשר ג"כ לומר למילדות העבריות בהשמטת מלת את, כמו האדם האוכל הבוסר (ירמיה ל"א: כ"ט), ומה שטענו ממה שכתוב ותיראן המילדות את האלהים, איננה טענה כלל, כי את ה' אין כתוב כאן, אלא את האלהים, וכל מי שיש לו אלוה (יהיה אלהי אמת או אלהי שקר), הלא יירא מהכרית עוללים שלא חטאו, יהיו מאיזה עם שיהיו, ודוגמת זה נאמר בעמלק ויזנב בך כל הנחשלים אחריך ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים (דברים כ"ה: י"ח); ותלמידי חביבי החכם ר' יעקב חי פארדו זצ"ל מוסיף, שאם היו מעם אחר, יצדק לומר שעשו זה מיראת האל ולא מאהבה, אך אם היו עבריות אין צורך להזכיר יראת האל, כי כל אדם אוהב בני עמו. גם מה שטענו משמות שפרה ופועה שאינם מצריים אלא משורשים עבריים, איננה טענה, כי לדעתי המילדות האלה לא היו מצריות ממש, אלא מארץ גושן שהיתה קרובה לארץ כנען (עיין ברי' מ"ו: ל"ד), וקרוב שהיו מדברות שפת כנען ושמותן כנעניים ועבריים. והנה הדבר ברור כי עם רב ועצום לא ייתכן שלא תהיין לו אלא שתיים מילדות בלבד, על כן ראב"ע אומר כי שתיים אלה היו שרות על כל המילדות, ור' עובדיה ספורנו אומר כי פרעה דיבר תחילה עם המילדות שהיו בעירו, ואחר שהן לא עשו דברו, לא בטח עוד באותן של שאר מקומות; וזה רחוק בעיני, כי ישראל היו בארץ גשן, לא במצרים, ואין לפרש ותמלא הארץ אותם שנתפזרו בכל מצרים, כי גם למטה (ט"ו: כ"ו) מצאנו רק בארץ גושן אשר שם בני ישראל לא היה ברד; ואני אומר כי לא רצה פרעה לדבר עם כל המילדות בפעם אחת, שאם היו כולן הורגות ילדי ישראל בזמן אחד, היה הדבר ניכר ומתפרסם, לא כן אם היו שתיים מהן הורגות אותם, ולא כן האחרות, היו יכולים לומר מקרה הוא, והיה בדעתו לצוות כן לכל המילדות בזו אחר זו לסירוגין כדי שלא יודע הדבר.

שד"ל שמות י"ז: י"ד

כתוב זאת זכרון בספר – אין הכוונה בספר הנודע, אלא כמו שאומרים כתוב על הנייר, וכן מי יתן בספר ויחקו (איוב י"ט כ"ג).

ושים באזני יהושע – לא מצאנו במקום אחר מליצת שים באזני פלוני, ודברי רש"י ז"ל: ושים באזני יהושע לפי שהוא יכניס את ישראל לארץ, כדי שיצווה את ישראל לשלם לו את גמוליו – רחוקים מאד, כי אעפ"י שהיה הענין גלוי לפניו ית', לא ייתכן שירמוז זה למשה תיכף אחר יציאת מצרים, כי בזה היה מרפה את ידיו; ורשב"ם

וראב"ע תיקנו מעט ואמרו כי יהושע היה עתיד למלוך על ישראל ולהילתם באנשי כנען; ועדיין הפירוש רחוק, כי הנה יהושע לא נלחם בעמלק, ומה צורך להגיד הענין אליו ביחוד? והלא גלוי היה לפניו ית' שלא תהיה מלחמה בעמלק אלא כמה דורות אחר יהושע, ומה תועלת להזהיר את יהושע שיזהיר את ישראל על זה? ורמב"ן פירש ושים באזני יהושע, לצוותו להזכיר לישראל את כל התלאה אשר באה להם על ידו, כי הוא היודע ועד; ומה צורך לעדות יהושע? והרי כל ישראל היו עדים בדבריו כמוהו; ונ"ל שהכוונה אמור באזניו והוא יכתוב כי כמו שמלחמת עמלק משה ציוה ויהושע נלחם, כן כתיבת המאורע משה יאמר ויהושע יכתוב, והיתה בזה נחת רוח ליהושע וכבוד ויקר חלף עבודתו במלחמה.

כי מחה אמחה וגו' – לפי שבמלחמה ההיא החלישו את עמלק, ולא השמידוהו. לפיכך אמר ה' למשה שיכתוב בספר את המאורע ההוא לזכרון עולם, כדי שיזכרו ישראל את אשר עשה להם עמלק, כי אמנם כך הוא רצונו ית' למחות את וקר עמלק מתחת השמים.

שד"ל דברים כ"ה: י"ב

והנה אחר שדיבר על מעשה רמייה זה, הזכיר רמייה אחרת שהיא אבן ואבן איפה ואיפה, ולחזק שנאת הרמייה הזכיר ענין עמלק, שעשה בעקבה ויזנב בך כל הנחשלים אחריך, וציוה להכריתו ולזכור המשפט הנעשה בו, וזה למען נתרחק ממעשה רמייה.

רש"י הירש שמות י"ז: ח'

לפנים, בשעה ששרו של עשיו נאבק בלילה עם יעקב, אביהם של ישראל, כאשר זה היה בדרכו אל עצמאותו הוא, עברו לפני עיני יעקב כל גלגולי המאבק, שצאצאי עשיו עתידים להביא על זרע יעקב במאות שנות הלילה של תולדות העם, וכן הנצחון הסופי שיבשר לעולם כי ה' אחד ושמו אחד. וכן היה בשעת מסע ישראל לקראת עצמאותו הלאומית: נכדו של עשיו, עמלק, היה העם הראשון והיחיד אשר תקף את נכדי יעקב ונלחם עמהם, מבלי שהללו התגרו בו ואיימו עליו. "עוף ויגע" (דברים כה, יח) היה העם הזה, על משפחותיו, נשיו וילדיו, כאשר נדד במדבר וביקש לעצמו מולדת, ואף-על-פי-כן יד ה' היתה פרושה עליהם לשומרם ולהנחותם בדרך, והיא נתגלתה לעיני הגויים בגילויים כה מרשימים, עד שנפלה על כולם אימה ופחד, ואף הקרובים למקום המעשה נעמדו בלא כוח. "חיל אחז ישבי פלשת, נבהלו אלופי אדום, אילי מואב יאחזמו רעד, נמגו כל ישבי כנען" (לעיל טו, יד - טו) - ורק עמלק מיהר ובא, ללא כל התגרות, כדי להתמודד ולהילחם עם אותו הכוח, שאף עוצמת פרעה נכנעה לו. רק עמלק לבדו לא פחד: "ולא ירא אלהים" (דברים שם). הוא לבדו ירש את תכונתו של אותו העם, אשר בחר בחרב לנחלה לו ואשר מבקש את תהילתו בזרי דפנה טבולים בדם. הוא העם אשר שואף להגשים את סיסמת "נעשה לנו שם" (בראשית יא, ד ועי' פ"י שם), שבה פתח נמרוד הזקן את ההיסטוריה העולמית - ולהגשים במה? בהשמדת שלום עמים ואושר בני האדם.

כוח אלים זה המבקש תהילה - הוא הראשון והאחרון בין אויבי אושרו של אדם ומלכות שמים עלי אדמות. עוצמת פרעה, המבקשת את טובת עצמה, יש לה עוד עניין לקיים בחיים את עובדי הפרך המשועבדים לה, והיא אף עשויה להיות שוחרת חירות, אם זו משרתת את עניינה. חרבו של עמלק, המבקש תהילה, אין לה מנוחה כל

עוד פועם ליבה של נפש אחת בת - חורין, שלא הכניעה את עצמה לפנייה, וכל עוד עומדת על מכונה סוכה צנועה אחת, שהאושר מקנן בה - ולב יושביה לא נמוג מפני עוצמתה. עמים השווים לו בכוח ובנשק - את אלה לא ישנא עמלק, אלא יראה בכוננותם המזוינת רק את יראת הכבוד מפני חרבו; עמלק יילחם בהם תוך הידור פניהם, באשר הם יודעים להעריכו, ועקרונותיו - עקרונותיהם. אולם אלה המכתתים את חרבותיהם לאיתים, המאמצים את ליבם לבטוח בכוחות הרוח והמוסר, שהחרב לא תדעם ולא תשיגם, - את אלה ישנא שנאת מוות ובוז יבוז להם. בנציגי השלום וכבוד האדם יראה אך מלעיגים על עקרונותיו, אויביו היחידים המחישים את מפלתו. בתחושה מובהקת, הבאה מכוחה של שנאה, מיהר אפוא נימרוד - עמלק ובא לרמוס את נושא דבר הרוח, המוסר, השלום וכבוד האדם - מיד עם עלייתו הראשונה על במת ההיסטוריה של העמים.

רש"ר הירש שמות י"ז: י"ד

את - זכר עמלק. לא עמלק, אלא זכרו ותהילתו של עמלק - הוא הגורם רעה לעתידה המוסרי של האנושות. כל זמן שספרי הזכרונות של האנושות יקשרו כתרי תהילה לראשם של גיבורי החרב; כל עוד שחונקו ורוצחו של אושר האדם לא ירדו לטמיון הנשייה - יביטו דורות הבנים בהערצה אל אותם גדולי בעלי הזרוע, וזכרם יעורר את הרצון להידמות להם במעשי אלימות ותהילה. ממשלתו של עמלק בעולם תמוט לנצח נצחים - רק בזמן שתורת - המוסר האלוהית תיעשה למידה היחידה לכל דבר קטן וגדול, והכרת המוסר תגדל בעולם ביחס שווה, ולא הפוך, אל הגדולה והעוצמה; וככל שתרבה גדולתו וגבורתו של אדם, כן תגדל חומרת אשמתו כאשר יחטא ויעבור על חוקי המוסר, ופשעים של אדירי העמים ייתעבו ככל שעושיהם גדולים וחזקים יותר. שאמנם זאת התכלית הסופית של השגחת ה' בהיסטוריה - זאת אמר ה' כאן לאחר שלראשונה רפו ידיו של עמלק: מחה אמחה את - זכר עמלק מתחת השמים. וכן הובע גם בתהלים ט, ז הרעיון, שרק כאשר יאבד זכר החורבנות והכיבושים, יתמו הם עצמם מן הארץ: "אבד זכרם המה!"

רש"ר הירש דברים כ"ה: י"ז

זכור וגו'. המצוה הקודמת השלימה את ציור התמונה האידיאלית של ישראל: זה הוא עם המתרחק מכל "עָוָל", מכל ניצול לרעה של עליונות אדם על חברו, אפילו אין זו אלא עליונות לשעה (עוֹל). בני העם הזה לא ינצלו לרעה את אימון האדם בחברו, שבלעדיו אין בני אדם יכולים לחיות בחברה אחת. הם חדורי אמונה שה' הוא אלוהיהם רק אם הם נרתעים ויראים מכל עוול כלפי בריותיו, ומכאן נובע צדק ויושר ללא רבב במשא ומתן בין אדם לחברו. אלה היו הקווים האחרונים שהתורה ציירה בהם את תמונת האופי של העם הנקרא על שמה ומודרך על ידיה. באופי הלאומי של העם הזה יאירו הקווים של השתתפות ברגשות אחרים, של התחשבות, נדיבות וגמילות חסד עם כל חי, והפרקים האחרונים של תורת ה' מזהירים על כך פעמים אחדות. עם זה יהיה מוכן בכל עת להביא אושר ולא יהיה מסוגל לגרום צער. במעלתו האידיאלית השלמה יתהלך בארץ כ"ישָׁרוֹן" (להלן לג, כו); במשאו ובמתנו עם הבריות הוא יהיה ה"ישר" שבעמים, וכך רואה הנביא את אלה שיעברו את מבחני כל העתים ושיגו את השלמות היהודית שלעתיד: "שארית ישראל לא - יעשו עולה ולא - ידברו כזב ולא - ימצא בפייהם לשון תרמית כי - המה ירעו ורבעו ואין מחריד" (צפניה ג, יג).

מסכת האופי של העם הזה ארוגה צדק וחסד. הוא נדרש לראות את כוחו ועתידו רק בקיום נאמן של חובתו,

והוא יעבור לפני העמים עד שקיום החובה יהיה חזון האנושות כולה. הניגוד לאופיו של העם הזה מוצג על ידי עמלק, ששמחת תהילתו היא רק בחרב גאותו וברמיסת כל חלש חסר מגן. כאשר העם של קיום החובה צעד את צעדו הראשון בהיסטוריה, כבר התייצב עמלק כנגדו באיבה (שמות יז, ח - טז), וכבר נאמר לעמלק (שם) מיד עם נסיונו הראשון להתנגד לישראל שעתיד הוא ליאבד מזכר העמים (ראה פי' שם).

אחרי שהוטל על ישראל תפקיד חובתו, הרי הוא עולה עתה אל ארץ התורה על מנת לקיים שם את מצוותיה. משום כך התורה חוזרת ומזכירה לו עתה את הניגוד הזה לעצם מהותו, לבל ישכח אותו לעולם. בתיאור הפרטים של הופעת עמלק היא מבהירה לו את הניגוד הזה לייעודו; אלא ששם נאמר שהמאבק עם עקרונו של עמלק עד לאובדנו הגמור הוא תוכן כל ההנהגה ההיסטורית של ה' עלי אדמות, ואילו כאן נדרש ישראל לראות את עצמו כמכשיר המשתתף במלחמת ה' בעמלק. זר הדפנה של תהילת עמלק מטעה את בני האדם ומסנוור אותם בזוהרו. העלה האחרון יישור מן הזר הזה כאשר תתמוטט עוצמת עמלק - לא על ידי חרב שהיא חזקה מחרבו, אלא על ידי עוצמה הנשואה רק בכח ה' והמושגת רק על נאמנות מילוי החובה כלפי תורת המוסר של ה'.

את אשר - עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים: "בדרך - בשעת טירופיכם, בצאתכם ממצרים - בשעת גאולתכם" (ספרי). כלל ישראל ("לך") היה "בדרך", הולך למסעו, והמחשבות והדאגות שבלבו היו רחוקות ממחשבות של מלחמה. היה זה מסע של המון עם מחוסר מולדת הנוסע במדבר עם נשים וילדים, ואפשר היה לצפות שמצבם יעורר בכל לב אנושי רק השתתפות אנושית ולא יחס של איבה. אולם על כל אחד מכם ("בצאתכם") נודע ונתגלה האל הסמוי מן העין שניתק את מוסרותיו של כל יחיד ושיחרר אותו מעבדות מצרים, והדעת היתה נותנת שנטול המגן שבכם ימצא בעובדה זו מגן ומחסה מפני כל התקפה זידונית.

רש"י הירש דברים כ"ה: י"ח

אשר קרך בדרך. "מקרה" הוא מאורע שהוא מחוץ לחישוביו וציפיותיו של מי שנפגע בו (ראה פי' בראשית כד, יב). אתה הלכת בדרכך ולא היתה לך כל סיבה להניח שאויב יתנפל עליך. התקפתו באה בלא כל התגרות והיא נבעה רק משמחה בטבח אדם, או שמא חש בלבו את הסכנה הנשקפת לו עם כניסתך להיסטוריה, שהרי אתה מייצג את עקרון האנושיות הטהורה והנאמנות לחובה, הסותר את עקרון כח החרב הקרות על דגלו...

ואתה עיף ויגע. אתה עצמך - העם כולו, הגוף העיקרי עצמו - היית עיף ויגע. ובכן החלשים שבין החלשים, שפיגרו אפילו אחרי התקדמות איטית, על אלה הוא התנפל. החולשה לא עוררה בלבו רחמנות וחמלה אלא היא גירתה בו את יצר ההתעללות הגסה והלעג לרש.

ולא ירא אלהים. הוא לא ראה את ה' הרב את ריב החלש ומציל אותו מאגרוף רשע, והוא לא ירא את האלהים המבקש את נרדף.

רש"י הירש דברים כ"ה: י"ט

לא תשכח. אל תשכח דבר זה אם יבוא יום ותרצה להידמות לעמלק וכמוהו לא תכיר את החובה ולא תדע את

ה', אלא רק תבקש הזדמנות, בדברים קטנים או גדולים, לנצל את עליונותך כדי להזיק לבריות. אל תשכח דבר זה אם יבוא יום ותבקש להסיר מלבך את תפקידך ואת שליחותך כישראל, שקיבלת על עצמך בקרב האנושות. אל תקנא בזרי הדפנה שעולם סכל קולע לאותם המאושרים שהחריבו את אושר הבריות. זכור את האדמה רווית הדמעות המצמיחה את הדפנה לאותם הזרים. אל תשכח דבר זה כאשר יבוא יום ואתה עצמך תסבול מהגסות ומהאלימות של עמלק. שמור על קומתך הזקופה! שמור על האנושיות ועל ערכי הצדק שלמדת מפי אלוהיך. העתיד הוא להם, וסוף האנושיות והצדק לנצח את הגסות ואת האלימות, ואתה בעצמך נשלחת כדי לבשר ולקרב - על ידי עצם גורלך ודוגמתך - את הנצחון הזה ואת העתיד הזה. "לא תשכח" - וכדי שלא תשכח, "זכור": מזמן לזמן חדש בלבך את זכר עמלק ואת מה שנאמר לך על עתידו.

מלבי"ם שמות י"ז:י"ד

ויאמר ה' אל משה כתוב זאת זכרון בספר. מפני שמלחמת עמלק היו לה שני ענינים: א] מה שבא מצד משטמה שיש לו על ישראל ורצה להשמידם ולאבדם, ב] מה שבא ללחום נגד ה' ושמך הגדול. ובמשנה תורה צוה על זכירת מעשה עמלק מצד איבתו השמורה לישראל, כי כל צוררי ישראל רצו לשלול ממונם או לכבשם לעבדים, והוא חשב למחות כל זכר למו וע"כ צוה לישראל למחות את שמו, עז"א כתוב זאת זכרון בספר, מלת זאת מציין המעשה הגלוי של עמלק שעשה נגד ישראל, יכתב בספר משנה תורה לזכרון, כמ"ש זכור את אשר עשה לך עמלק, ובכל דבר שנכתב בתורה שבכתב נמסרו ג"כ דברים בעל פה, שזה מסר משה ליהושע מפה לאזן, כמ"ש משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע, ועז"א ושים באזני יהושע, ר"ל שימסור לו בעל פה, שחוץ ממה שנצטוו ללחום עמו על משטמת עולם שיי"ל על ישראל, יבא עת שהשיי"ת בעצמו ימחה את שמו, נגד מה שהיה מגמתו לנאץ שם ה', ונגד מה שנלחם עם ה' מחה אמחה את זכר עמלק יבא עת לעת"ל שאני בעצמי אמחה את זכר עמלק, וזה יהיה לעת"ל, ורמז ג"כ שבכל דור ודור יעמדו צוררי ישראל להשמידם וצוררי ה' ומכחישי שמו, שכלם שורש פורה ראש ולענה מעמלק, ובאחרית הימים ישמידם מתחת שמי ה'.

נצי"ב שמות י"ז:י"ד

אבל מתחלה יש לבאר גוף המאמר כי מחה אמחה את זכר עמלק. אם הכונה למלכות עמלק. על מה קבעו חז"ל מצות זכירה זו לדורות אחר שכבר נמחית מלכות הרשעה זו מה"ע. ואם אפי' יש איזה אנשים מזרע אומה זו בעולם מה זה ענין. ואם הכונה שיהא נשכח שמו וזכרו. זה א"א כלל. שהרי התורה נצחית והואי מזכרתו. אלא ע"כ הכונה תעודת עמלק בעולם. דזה ברור שלא לחנם התגרה עמלק עם ישראל. אשר בלי ספק לא נעלם ממנו כי לא בנקל יהי יוכל לו. והלא נתעבר על ריב לא לו. אלא משום שראשית גוים עמלק. דבר בלעם בעת הופע עליו אור רוח"ק. וע"כ אין הכונה שהיא האומה היותר מצלחת ומאושרת בעולם שהרי מעולם לא היה עמלק כ"א ממלכה שפלה אלא הענין דכמו שהיה מלחמת אמרפל וחבריו על א"א ביחוד כמו שנתבאר מדיוק המקראות בס' בראשית. והוא משום שידעו שעל ידו נעשה עין משפט היינו להוריד השגחה עליונה ע"פ המעשים. כך מאז יצאו ישראל ממצרים ומוכן היה לקבל את התורה. הרע לאוה"ע ביותר. ועמלק הוא ראשית גוים השונא את ההשגחה תכלית שנאה (וחז"ל גלו את הלוט ע"ז זה. ואמרו בב"ר פנ"ג אמר הקב"ה בעל פקדון אני שרה הפקידה אצלי מצות ומע"ט כתיב מה ענין שרה לעמלק. וכי אין לנו צדיק ורשע אלא שרה ועמלק. אלא משום דשניהם מקבילים זה כנגד זה. דשרה היתה מתחזקת בבטחון בה' ביותר גם מא"א כידוע הלשון

שהיתה אומרת לו את בהבטחה ואני באמונה. וכמש"כ ריש פי חיי. ועמלק להפך לבד שלא היי עובד ה' עוד היי מפקיד חבילה של קוצים לעכב הליכות ההשגחה שלא תהא סלולה. ומסר נפשו ע"ז. בזה היי מכונה בשם ראשית גוים. שהוא הראש לראות טובתן של אוה"ע לפי דעתם. והבטיח הקב"ה כי תגיע שעה שימחה זכר עמלק היינו תכלית תעודתו שתהיי הליכות הטבע חפשי בלי השגחה לפי מעשים. זה הרצון יהי נשכח מאוה"ע והיה ה' למלך על כל הארץ. וזהו ימות המשיח שיגיע ב"ב.

רד"צ הופמן שמות י"ז:ח'

עמלק כבר מוזכר בבראשית ל"ו: י"ב, ט"ז, כנכדו של עשו. היה זה עם-שודדים, שמוקדם מאוד נפרד מבני אדם והתיישב בחבל פטרה, בין סיני והנגב שבארץ כנען. וילחם. בלא כל סיבה, מתוך תאוות-רצח ושוך בלבד, התנפלו על ישראל. התקפה נפשית שכזאת נחשבה למרושעת אפילו אצל עובדי ע"ז שעבדו לאלוהות כלשהי, על כן נאמר בסי' דברים "ולא ירא אלהים" - ללא כל יראה מפני איזו אלוהות שתהיה.

רד"צ הופמן דברים כ"ה: י"ז-י"ט

כדרך שנצטווינו שכל אחד מישראל ישווה ה' לנגדו בכל מעשיו, עוד יותר מזה נצטווינו שכנסת ישראל בכללה תלחם מלחמת השמדה תמידית גגם הכפירה. עמלק הוא לבוש הכפירה בצורת אדם. זכור - כמו שמות י"ג: ג'. ראוי היה לעמלק לקבל את פני ישראל בסבר פנים יפות שהרי קרובי משפחה הם, ואילו הם התנפלו על ישראל מן המארב... ויזנב בך - כלומר הרג את המאסף, המזדנבים כמו יהושע י"י: ט. ולא ירא אלקים - גם על פי נימוסי האומות העובדות עבודה זרה אין להתנפל על עם הנוסע לדרכו בשלום וכל שכן שאין להרוג את החלשים שבמאסף. זאת אומרת שעמלק לא היה ירא אלקים כלל (השוה בראשית מ"ב).

בהניח - רק אחרי הכיבוש נצטווינו להתחיל במלחמה נגד הכפירה שלא תהיה זו מלחמת כיבוש אלא מלחמה קדושה, "מלחמה לה' בעמלק", כדי להשמיד את הכפירה. לא תשכח - בא הכתוב להדגיש מצוה זו. על פי מקרא זה נקבעה קריאת פרשת עמלק פעם אחת בשנה ברבים, להזכירנו את אחד מתפקידינו הראשיים בעולם. מלחמת עמלק אינה מלחמה כנגד בני אדם אלא מלחמה למען הקדושה והאמונה.

דרך הקודש שמות י"ז: י"ד

מחה תמחה. למה החמירה התורה בענשו של עמלק למחות שמו מתחת השמים ולהכרית זרעו מכל העמים אשר הרעו לישראל יותר מעמלק, אך כל העמים הרעו לישראל בעת שהסתיר ה' פניו מהם וחשבו העמים כי עזב ה' את עמו והפקר הם, אבל עמלק הרע להם באהבת ה' את עמו, ועמלק ראה אהבתו להם בהוציאו אותם ממצרים באותות ובמופתים וינחם בענן יומם ובעמוד אש לילה, וכל העמים פחדו מפניהם ככתוב: שמעו עמים ירגזון וגי' ועמלק העיז פניו והתנפל עליהם, והעזות היא כנגד הקב"ה, למה הדבר דומה לאחד שהכה בנו של מלך בשבתו בחיקו של המלך והוא מחבקו ומנשקו, ע"כ נגזר עליו למחות שמו, וזה (דברים כ"ה) זכור אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים, באהבת ה' אתכם.

מ"ד קאסוטו שמות י"ז:ח'

כתוב כאן ויבא עמלק, כלומר שלא היה שם מושבו, ובא ממקום רחוק. הואיל והיה יושב במבואות ארץ כנען מצד דרום, ובוודאי שמע שלשם היו פני ישראל מועדות, רצה להקדים רפואה למכה, ושלח גדוד להתקיף את ישראל בתחילת דרכו. לפי המסורת המשתקפת במקום אחר בתורה (דברים כ"ה: י"ח ויזנב בך כל הנחשלים אחריו) היתה ראשית פעולתו של גדוד זה התנפלות על המאסף של מחנה ישראל, על הנחשלים והעייפים שלא היו יכולים להתגונן.

מ"ד קאסוטו שמות י"ז:י"ד

אף על פי שנסיונו של עמלק לא הצליח, מציאות אויב שכמותו על גבולה הדרומי של הארץ עלולה היתה ליצור סכנה מתמדת לישראל בעתיד. לפיכך ראה ישראל בעמלק את אויבו הנצחי, ובהשמדת עמלק חובה לאומית מוטלת עליו, עד שמילא אותה המלך שאול.